

Mineralutvinning og mineralleiting i Guovdageaidnu – Hva vet vi og hva vet vi ikke?

Foreløpig utgave 13.12.2024. Samla av Svein Lund

A. Generell oversikt

Guovdageainnu suohkan eller Kautokeino kommune har ei historie på bare 125 år som egen kommune, men mineralhistoria for dette området er mye eldre.

Det aller meste av berggrunnen i kommunen er mellom 2 og 3 milliarder år gammelt grunnfjell, bare en liten del i nordvest stammer fra den langt nyere kaledonske fjellkjededannelsen, som vi regner at er omlag 500 millioner år. Gjennom tidene har her skjedd ei mengde forskjellige geologiske prosesser, som har gitt en svært variert berggrunn, med forskjellige mineraler som folk har dratt nytte av. Grunnfjellet kan vi grovt dele i to deler: Aller eldst er to store områder dominert av gneis, et midt mellom Guovdageaidnu og Kárášjohka, et lengst vest i kommunen og over i Nordreisa og Finland. Der er forholdsvis ensidig geologi og lite å finne for dem som søker etter metaller og andre spesielle mineraler. Vel halve kommunen er det såkalte grønnsteinsbeltet, et i sentrale/vestre og nordre deler av kommunen og deler av Karasjok grønnsteinsbelte i sørøst. Dette består av ei mengde forskjellige mineraler, og det er her det blir leita etter metaller.

Om den eldste historia viser vi ellers til artikkelen Guovdageaidnu gjennom 3 milliarder år. (<http://meahcci.info/geogdg.pdf>)

Vi skal hoppe til siste istida, som i stor grad har forma landskapet vårt. Isen førte med seg store mengder sand og stein som blei forflytta og lagt igjen i landskapet. Ut mot kysten slipte den ned fjella og førte sanda ut i havet eller la den igjen som morener på tvers av fjordene. Men i innlandet blei den stort sett liggende igjen, og mesteparten av kommunen er dekt av et varierende lag av løsmasser, som kan være opp til 50 m. tykt. Mye av dette er også eldre enn siste istid.

I det som nå er Guovdageaidnu kommune, er det spor etter at det har bodd folk fra rundt 7000 år tilbake. Lenge var det stein som var viktigste materiale for redskaper som økser, skraper, kniver, pilspisser, hakker osv. Folk laga seg sikkert redskaper av steiner de fant i løsmassene, men noen steder, der berget sto opp i dagen, blei særlig gode bergarter utnytta til produksjon av redskap. I boka *Bergverk i Norge* er det vist til vel 40 kjente steinbrudd fra steinalder i Norge. 10 av disse er i Finnmark, derav 2 i Guovdageaidnu. Disse er fra helt nord i kommunen, kvarts ved Virdnejávri og helt sør, jaspis ved Geaðgejávri. Til sammen er det i kommunen funnet minst 4–5000 steinredskaper eller avslag fra tilhogging av slike.

Både i steinalderen og seinere er stein brukt til mange formål, blant dem kan vi nevne:

- stein rundt bål plass i gamle, lávvu eller i friluft
- steinheller til baking ved bål eller i bakerovn.¹
- steingjerder for å lede villrein eller tamrein
- graver
- grop eller steinbuer for oppbevaring av kjøtt eller fisk
- kokestein
- søkke for fiske med snøre, garn eller not
- offerplasser og sieidier²

En spesiell bruk er at asbest³, som er vanlig i berget flere steder i kommunen, har vært brukt til forsterking av keramikk. Det har for 2-3000 år siden vært stor utvinning av dette mineralet særlig ved Virdnejávri, der gamle brudd blei gravd ut i forbindelse med kraftutbygginga.

1 Brødown ved Čuorvunjohka, Lákkonjára reinbeitedistrikt. Unit Máret laget ovnen sommeren 1922 med hjelp av andre og ovnen blei brukt til brødbaking på sommerboplassen. Foto: Karen Marie Eira Buljo (kmebomman.jpg)

2 En av de mest kjente sieidier i Guovdageaidnu er denne på Bealljáš. Her kan man fortsatt se offer som reinhorn og mynter. Foto: SL (sieidi.jpg)

3 Mer presist: tremolitt / aktinolit

De siste par tusen år har folk også i vårt område brukt redskaper av metall, men det har vært basert på utvinning og foredling i andre områder. Det er ikke kjent at det har vært f.eks. jernvinner eller kobbersmeltehytter i Guovdageaidnu, det nærmeste er kobberverket i Alta, men det skal vi ikke ta opp her.

Mineralutvinning i vår tid

Utvinning av mineraler i nyere tid blir vanligvis skilt i fem grupper:

1. Metallmalmer

Den første leitinga etter metaller eller metallmalmer vi kjenner til fra Guovdageaidnu er leiting etter gull i løsmasser, fra slutten av 1800-tallet, der den første kjente leiter var en geolog sørfra. Det tok likevel ikke av som i Karasjok, og det var noen ganske få lokale som leita gull, uten å finne særlig mye.

Sjøl om det allerede på 1800-tallet har vært gruvedrift etter kobbermalm i nabokommunene Alta, Kvænangen og Nordreisa, er det ikke kjent at det blei funnet noe malm i Guovdageaidnu i den tida.

Når de første undersøkelsene blei gjort og når de første funna blei registrert er vanskelig å finne ut av. Det skal ha vært noen funn på 1930-tallet, men det kom for alvor i gang etter 2. verdenskrigen. Det har vært leita etter mineraler i store deler av grønnsteinsbeltet, i første rekke kobber, men det er også funnet bl.a. gull, nikkell, jern og strontium. Mest innsats i leitingen har det vært gjort i området rundt Biedjovággi, og der er eneste gruve som har vært i drift etter metallmalmer.

I 1959 ga NGU ut et kart som viste at man da hadde oversikt over 10 funn av kobbermalm og 5 av jernmalm, alle i området nord og vest av Stuorajávri mot grensa til Nordreisa og Kvænangen. Av disse var ett merka som stort: Biedjovággi. I NGU sine undersøkinger på 1980-90-tallet blei det pekt på mange interessante område for «Au-Cu-mineraliseringer av Biedjovággetype». Der blir nevnd at slike er funnet ved Suvraráhppat, Uhcavuovddáš, Gálaniitu, Rietnjajávri og Ávžejávri.

2. Industrimineraler

Eksempel på slik utvinning er nefelinsyenittgruva på Stjernøya og kvartsittgruva i Austertana. I Guovdageaidnu har vi ikke hatt industriell utvinning av industrimineraler.

3. Energimineraler

Med energimineraler mener vi mineraler som kan skape energi gjennom forbrenning eller kjernefysiske reaksjoner. Det er først og fremst kull og uran. Vi har ikke kull, men helt vest i kommunen er det funnet uran, bl.a. i Biedjovággi. Det er likevel ikke funnet så mye at det har vært aktuelt å utvinne det.

4. Naturstein

Naturstein er stein som brukes til dekorative formål på grunn av farge / struktur. Vår naturstein er i første rekke fuchsitt, også kalt masikvartsitt eller náránašstein, som det har vært fire forsøk på steinbrudd på.

5. Bygningsmateriale

På landsplan er den absolutt største mineralutvinningen for bygningsmateriale, i form av store steinblokker, pukkstein, grus og sand. Ved sida av at overskuddsmateriale fra natursteinutvinningen har blitt brukt til bygningsformål, kjenner vi til disse uttaka for bygningsformål:

- Báktevárri, sentralt i bygda. Blei tatt ut på midten av 1900-tallet og brukt til elveforbygning, i alle fall to steder; på Boaronjárga og Nilutluodda. Denne steinen er det spesielle "kautokeinokonglomeratet".
- Máze. Der skal være et gammelt steinbrudd som er brukt til bl.a. elveforbygning. Hvor er det?

- Omtrent halvvegs fra bygda til Biedjovággi er det på nordsida av vegen et lite brudd der det er tatt ut mørk stein, amfibolitt eller gabbro. Usikkert hva dette er brukt til.
- I tillegg har det vært ei rekke sand- og grustak, for tida er ett i drift, ved Ákšomuotki

Mineralrettigheter i Guovdageaidnu

Å få oversikt over alle selskaper som har hatt mineralrettigheter i Guovdageaidnu vil kreve masse arbeid og tilgang til arkiva til Direktoratet for mineralforvaltning. Dette blir derfor bare noen glimt, og det er helt sikkert mye som mangler.

Situasjonen 2013 og framover

I 2013 var det til sammen 13 selskap som hadde undersøkingsrett på Finnmarksvidda. Bare innenfor en radius på 5 km fra Biedjovággi var det disse:

- Norwegian Mineral Group, eid av kanadiske Dalradian.
- Norwegian Resource Venture, eid av Bio-Information Technology, som er eid av Industri Engasjement, som igjen er eid av Borgny Moen i Vestfold.
- Mineralia AS, eid av Arctic Fuchsit, som er eid av Trans World Invest, som er eid av Frank Mjøs, investor i Hordaland.
- Scandinavian Resources, som er eid av det australske selskapet Hannans.

Scandinavian Resources hadde to områder nordøst og et område sørøst for Biedjovággi og et område omlag ei mil nordvest for Guovdageaidnu sentrum. I Ávvir 28.05.2011 fortelles det at reieneierne i Ábborášša er skremte over dette, da gruvedrift i disse områda i tillegg til Biedjovággi vil gjøre det helt umulig å drive for dette distriktet. Scandinavian Resources hadde da allerede vært i kontakt med reieneiere og med Sametinget. Siden har det vært stille om de andre selskapa som leiter i området, de ligger vel helst på været og ser om Arctic Gold klarer å få løyve før de gjør noe mer.

I oktober 2014 hadde allerede to av disse, Scandinavian Resources og Dalradian, sagt fra seg bergrettighetene sine. Seinere trakk også de andre seg ut.

Ellers i kommunen var det først og fremst Dalradian som hadde rettigheter fra 2011. På det meste hadde de mineralretter i omlag 25 % av Guovdageaidnu. Det tok bare et par år før de var helt ute, årsaken var visstnok økonomiske problemer i selskapet. Deler av disse rettighetene blei så kjøpt opp av andre, bl.a. Norseman, eid av Bernt Stilluf Karlsen i Oslo. Det varte ikke mange år, han trakk seg ut da han innså at det var så stor motstand mot gruvedrift i Guovdageaidnu at det ville bli vanskelig å starte opp ei gruve.

Situasjonen 2024

Ved slutten av 2024 er det 4 selskap som har støtte eller mindre mineralrettigheter.

I Biedjovággi-området er omlag 25 km² opptatt av selskap med undersøkingsrett. De forskjellige feltene er fordelt på Arctic Gold og Arctic Exploration, som begge er underselskap av Arctic Minerals.

Den helt suverent største rettighetshaveren er Kingsrose med omlag 1500 km², som alt er erverva i 2023.

Fra februar 2024 har Aurum et område på omlag 110 km².

(Disse tre er nærmere omtalt i egne kapitler)

Et eneste område på 10km² er reservert Arcipel AS, med kontor i Oslo. Eid av Per Kristian Lie, med Andreas Norman Bjørndal som daglig leder / styreleder. Eieren har ingen andre registrerte norske aksjeposter. Selskapet er stifta 1994 og har rettighetene i Ádjet-området fra 2023. Arcipel har også en tilsvarende rettighet i et område av samme størrelse i Karasjok. Ut fra dette er det vanskelig å se hvilke hensikter dette selskapet har med denne rettigheten.

B. Historia om Biedjovággi

Kort om leiting og drift

Det eneste sted i Guovdageaidnu der det er drevet regulær gruvedrift etter metallmalm er Biedjovággi. Det var tre reindriftssamer fra bygda som tidlig på 1950-tallet fant malm som ga starten til utvinninga. De leverte denne til konsul Holmboe i Tromsø, som betalte en liten sum, mens han sjøl sikra seg rettighetene og solgte dyrt videre til staten.

Det første selskapet som ville starte drift, var svenske Boliden, men det blei avvist av den norske regjeringen, som ville ha et norsk selskap. Den solgte derfor videre til Bleikvassli gruver, som under navnet Bidjovagge gruber overtok i 1968 og fikk igang drift i 1971.

Driften gikk svært dårlig, dels pga. egne feil, dels fallende priser, og Bidjovagge Gruber blei i 1974 overtatt av statlige AS Sydvaranger. De dreiv et år, men så ga de opp. I denne første driftsperioden blei det utvunnet omlag 411.000 tonn til sammen over 4-5 år. Dette ga omlag 24.700 tonn kobberkonsentrat, og vel 5000 tonn kobber.

Det blei så ti års venting før det finske selskapet Outokumpu kjøpte opp og dreiv gruva 1986-1991. I alt blei det i 1985-91 brutt 5,33 mill tonn, derav 1,95 mill. tonn malm. Det ga 151.800 tonn konsentrat som inneholdt 24.000 tonn kobber og 6 tonn gull.

Om vi sammenligner de to driftsperiodene, ser det ut til å ha blitt utført omtrent like mange årsverk i hver av dem. Men den andre perioden ga nestn 5 ganger mer kobber og omtrent like stor verdi i gull, altså 10 ganger større verdi.

I 1991 blei det igjen erklært driftshvile, men etter tre år fant Outokumpu at de ikke ville starte opp igjen og ikke bruke penger på å holde det vedlike, så det blei bestemt full nedlegging med tilhørende nedrivning og opprydding.

| Her skal vi ikke gå djupere inn i historia om leitinga, gruvedrifta, men konsentrere oss om hva som har skjedd etter nedlegginga i 1991. For historia før det, se <http://gruve.info/a1.htm>

Etter nedlegging

Etter at Outokumpu la ned hadde de ikke mer interesse av området. Malmleitinga holdt fram i regi av det norske selskapet Geologiske Tjenester i samarbeid med det kanadiske Hendricks Minerals of Canada, fram til 1997.

Leiteboring har foregått i store områder rundt det gamle gruveområdet, og skader etter denne leitinga er ikke kartlagt. Reindrifta har klaga på store skader etter kjøring med maskiner i myrene. I 1990 blei det laga en oversikt over «planlagte prospekteringsobjekter i Kautokeino Grønnsteinsbelte». Det blei da bora i ti områder, av dem er halvparten under ei mil fra Biedjovággi. De andre områda lå lenger unna, de fleste 5-15 km fra kommunesenteret. Denne boringa blei gjennomført av Bidjovagge Gruver og Norprosp.

I 2006 kjøpte International Gold Exploration sitt underselskap IGE Nordic AB opp rettene og starta opp undersøkinger.

Arctic Gold ønskes velkommen

I 2010 solgte IGE videre til Arctic Gold, som de samtidig fikk en 20 % eierandel i. Fra Arctic Gold overtok leiterettene i Biedjovággi i 2010 arbeida de målbevisst for å få i gang ny drift. Sommeren 2010 starta de leiteboring. Mottakinga var blanda. Sametinget sendte brev til gruveselskapet og protesterte mot at de ikke var kontakta før prøveboring blei satt i gang.

29.07.2010 hadde selskapet møte med formannskapet i Guovdageaidnu. Daværende varaordfører Jan Ole Buljo uttalte til NRK: «– Det virker som et seriøst prosjekt og jeg håper på vegne av kommunen at det blir drift i Biedjovággi igjen.» I formannskapet var det bare Anders S. Buljo fra Flyttsamelisten som ikke ville være med på ny gruvedrift.

Optimismen var stor. I oktober 2010 uttalte Arctic Gold at de regna med oppstart om 2-3 år. NRK meldte at med daværende gull- og kobberpriser ville den mengda Outokumpu tok ut på 6 år hatt en verdi på nær 8 milliarder kroner. Ordfører Klemet Erland Hætta ønska gruvedrifta velkommen og uttalte at han ikke trudde den kommunale behandlinga ville forsinke arbeidet.

Hva er bakgrunnen for Arctic Gold? I 1999 oppretta det australske gruveselskapet Alcaston Mining NL et datterselskap i Sverige med navn Alcaston Diamond Exploration, for å drive diamantleiting. Etter ei tid solgte Alcaston Mining det svenske datterselskapet til svenske aksjonærer. Selskapet skifta fokus fra diamanter til gull og tok navnet Arctic Gold. Dette begynte å leite gull i Västerbotten og Norrbotten, men uten at dette førte til mer enn «lovende funn», såpass at aksjonærene ennå ei tid kunne holde motet oppe. Mer fart i sakene blei det da de i 2010 fikk sjansen til å kjøpe opp rettene til malmleiting i Biedjovággi-området.

Selskapet blei notert på NASDAQ-børsen. Fra starten til 2015 varierte aksjekapitalen mellom 5 og 21 millioner kroner. Verdien av en aksje varierte fra over 19 SEK ned til 0,22 SEK. (Sjekk hva som har skjedd seinere.) Aksjonærene var da vesentlig tyske og svenske gruveinvestorer og investeringsfond. Det er aksjonærer som investerer i aksjer over hele verden bl.a. i flere afrikanske land. Ingen av de 10 største aksjonærene synes å ha noen tilknytning til Norge utover håpet om å tjene penger på mineraler her. (Hva er endra i aksjonærsammensetninga?)

Arctic Gold har ennå ikke drevet noen gruve, men opplyser å ha flere styremedlemmer med brei gruveerfaring. Selskapet har adresse i Uppsala. I følge selskapets rekneskap hadde de fram til 2015 bare hatt en tilsatt, direktør Lars-Åke Claesson. (Oppdatere!)

I 2010 fikk Arctic Gold utført en Scoping Study for Biedjovággi, som konkluderte med marginal lønnsomhet med de ressursene som da var kjent, men at dersom undersøkinger fikk fram større ressurser, kunne det bli et bra lønnsomt prosjekt. Scoping Study er seinere oppdatert 2013 og 2018. (Det ser ikke ut som det er gjort noen oppfølging i form av Feasibility Study.)

I desember 2010 søkte Arctic Gold om utvinningsrett for seks områder á 1 km², og i september 2011 innvilga Direktoratet for mineralforvaltning dette for fem av områda. Det var da kartlagt 1,8 mill t. malm. I planprogrammet står det at målsettinga er å ta ut 350.000 t malm for året i 10 år, altså tilsammen 3,5 mill. t. Det var en optimistisk beregning, det som var kartlagt i 2011 var bare tilstrekkelig for arbeid i 5 år.

På de første møtene mellom kommunen og gruveselskapet var holdningen i kommuneledelsen stort sett positiv, og det kom fram lite innvendinger. Når Arctic Gold seinare har vist til at de kjente seg velkommen i starten, kan det nok langt på veg stemme.

Reinbeitedistriktet snur

Reinbeitedistriktet som ville bli berørt av gruva kjente seg nå pressa fra alle kanter. For at ikke videre behandling skulle kunne gå bak ryggen på dem, skreiv lederne for distrikt 34 Ábboráŕšša og 30A Vestre sone (Oarjebealli) under på en intensjonsavtale med Arctic Gold. Avtalen var initiert av Sametinget, som ei oppfølging av Sametingets mineralveileder. Distriktsleder i Ábboráŕšša, Nils Isak Sara, uttalte at de kjente seg tvungne til å skrive under på denne avtalen. Med avtalen sikra de seg å bli informert om leiteboring og saksgangen videre og få forhandlinger med gruveselskapet for å forsøke å redusere skadevirkningene for reindrifta. Men prisen for dette var at de måtte skrive under på at de *«stiller seg positiv til søknad fra Arctic Gold Operations AB om utvinningsrett etter minerallovens §§ 29 og 30 for Bidjovagge.»*

Det har bare vært to møter som oppfølging av avtalen. På det første møtet 09.11.2011 blei det bl.a. diskutert hvordan forhandlingene om reguleringsplan og driftskonsesjon skulle føres. Her står det at reinbeitedistriktet ikke ønsker drift i sørfelta og nordfeltet, men at de har gått med på aktivitet i utvinningsfeltet 2, 3 og 4.

18.10.2012 trekte distriktsstyret for Ábboráŕšša seg fra avtalen, med dette brevet:

«Viser til intensjonsavtalen undertegnet desember 2010, og vil med dette presisere at distriktet ikke anser seg forpliktet av avtalen. Tidligere formann har gitt uttrykk for at omstendighetene rundt undertegnelsen av intensjonsavtalen var preget av et forventningspress fra de øvrige parter, samt at formann ikke var inneforstått med hva han samtykket til gjennom undertegnelsen.

Omstendighetene rundt avtaleinngåelsen er et vesentlig avvik fra de forventninger man normalt bør kunne stille til en avtaleinngåelse. Etter norsk avtalerett vil tilblivelsesmangler ved avtaler medføre full ugyldighet. Forholdet er også i strid med det folkerettslige kravet om et fritt og informert samtykke, jf. UNDRIP art. 27.

Som følge av dette anses intensjonsavtalen for ugyldig og dermed ikke forpliktende for partene.

Distriktet har ved forskjellige offentlige anledninger registrert at Arctic Gold gir uttrykk for en eksisterende dialog med distriktet. Distriktet understreker med dette at det ikke eksisterer noen dialog mellom Arctic Gold og RBD 34 Ábborášša. Det er dermed uakseptabelt at Arctic Gold offentlig gir uttrykk for dette.»

Likevel blei det en måned seinere, 27.11.12. holdt et nytt møte, der reinbeitedistrikt 34 deltok, men der de sa fra at de ikke lenger kjente seg forplikta av avtalen. Her kommer motstanden fra reindrifta mye klarere til uttrykk, og i referatet står det: «*Rbd 34 framholdt at de var mot gruvedrift. Dette gjelder også i det tidligere driftsområdet.*» Den andre reindriftsparten i avtalen, distrikt 30A, var ikke representert på dette møtet. Seinere blei det ikke flere møter.

Planprogram på høring

Arctic Gold fikk konsulentfirmaet Rambøll til å lage et planprogram, som blei lagt fram 23.09.2011. Oppdragsgiveren må ha vært godt fornøyd med konsulenten, for allerede flere måneder før planprogrammet var ferdig blei det opplyst at Rambøll hadde vunnet anbudskonkurransen om det neste trinnet, reguleringsplan med konsekvensutredning. De venta ikke på behandlinga av planprogrammet, men satte igang konsekvensutredninga.

Planutvalget i Kautokeino vedtok 20.10.2011 enstemmig å legge planprogrammet ut til offentlig høring. Som del av høringsprosessen blei det avvikla folkemøter både i Nordreisa og Kautokeino. Møtet i Nordreisa var forholdsvis dårlig besøkt og det var bare representanter for Naturvernforbundets lokallag som hadde videre innvendinger mot planen. På møtet i Kautokeino kom det derimot mye folk, og her kom det fram skepsis fra mange kanter, både i forhold til virkninger for naturen, for reindrifta og for samfunnet. Det blei stilt mange spørsmål som verken kommunen eller selskapet kunne svare på. Møtet var prega av mangel på sikker kunnskap hos alle parter.

Før fristen 09.12.2011 kom det inn hele 27 høringsuttalelser. Mange av dem var kritiske til sider ved planen, men ingen konkluderte klart med at den ikke burde gjennomføres. Trolig så man ikke tida inne til å konkludere, men ville vente til det neste trinnet, konsekvensutredninga, var ferdig. Det var derfor lite i høringsrunden som pekte fram mot den motstanden som kom fram i kommunestyret få måneder seinere.

På grunnlag av høringsuttalelsene blei det lagt fram et nytt forslag til planprogram 27.01.2012. Av Arctic Gold sine svar til høringsuttalelsene, ser vi at de tok til seg noen mindre innvendinger, og lova å utrede det. Men når det gjelder saker som betyr mye for drifta, som størrelsen på området de vil drive i, eller saker som kan fordyre og forsinke konsekvensutredninga, ga de ikke etter. De ville fremdeles ha utreda hele det omsøkte området, men ville nå greie ut alternativ med å legge mer av aktiviteten under jorda. Når det gjelder virkninger for lokalsamfunnet var planen noe forbedra, men oppfylte ikke kravet om konsekvensutredning av virkninger for samisk språk og kultur. Disse avvisingene bidro nok til å styrke skepsisen til prosjektet, og skulle vise seg å være en taktisk feil fra Arctic Gold si side. Når selskapet trudde det kunne avvise alle ønsker som kosta noe, kom det nok av at de kjente seg sikre på å få gjennom planen sin uansett. Det som starta som skepsis til ny gruvedrift utvikla seg nå til mer klar motstand. 28.02.2012 arrangerte lokallaget av Naturvernforbundet sitt første åpne møte om gruvespørsmål. Etter dette begynte lokallaget å delta mer aktivt i debatten i bygda og i media. Likevel uttrykte Naturvernforbundet fremdeles ingen bastant motstand mot utbygginga, men nøyde seg med å stille krav til konsekvensutredninga.

Strid i kommunestyret

Planprogrammet skulle etter planen ha vært behandla i kommunestyret i februar, men saka blei utsatt fordi Miljøverndepartementets høringsuttalelse blei forsinka. Denne kom 19.03.2012. Her var ingen reelle innvendinger mot planprogrammet, som fikk attesten «*Etter Miljøverndepartementets vurdering gir planprogrammet en grundig omtale av den planlagte virksomheten og det foreslåtte*

programmet for utredningsarbeidet synes i hovedsak å dekke de aktuelle problemstillinger tiltaket vil kunne reise i forhold til miljø og samfunn på en god måte.»

Kommunestyret i Guovdageaidnu hadde etter valget i 2011 en regjerende koalisjon av Samefolkets parti (Sámeálbmot bellodat), Arbeiderpartiet og Fastboendes liste (Dáloniid listu), mens opposisjonen besto av Flyttsamelista (Johttisápmelaččaid listu), Venstre og Høyre. Det var på møte for partia i opposisjon at representanter for Flyttsamelista først lanserte ideen om at en kunne avvise hele planprogrammet. De andre partia var først noe tvilende, men da de blei overbeviste om at det gikk an, gikk opposisjonen samla inn for det.

Administrasjonen foreslo å godta planprogrammet uten vilkår. 18.04.2012 kom saka opp i formannskapet. Her foreslo først Venstre å utsette saka til juni, men forslaget fall med 3 mot 2 stemmer. Deretter stilte Flyttsamelista forslaget: «*Planprogrammet avvises i sin helhet. Gruvedrift i Biedjovággi vil gi så mange negative konsekvenser for natur og folk.*» Dette forslaget falt også mot 2 stemmer. På forslag fra ordføreren blei det så vedtatt å godta planprogrammet «*Under vilkår av at følgende følges opp: – Kautokeino kommune krever at tiltaket «Samfunnsmessige virkninger» konsekvensutredes, og ikke bare belyses som «virkninger for lokalsamfunnet» som et eget punkt i planbeskrivelsen.*»

I formannskapet var det altså motstanderne som ville utsette saka, men i kommunestyret 26.04.2012. var det omvendt. Her foreslo først Arbeiderpartiet: «*Saken utsettes. Det nedsettes et utvalg med mandat å se på planer som reindrifta i området har for en framtidig drift, og hvilke konsekvenser gruvedrift vil ha for reindriftsutøverne i Biedjovággiområdet.*» Dette forslaget falt med 11 mot 8 stemmer. Deretter blei forslaget fra Høyre, Venstre og Flyttsamelista vedtatt, også med 11 mot 8 stemmer: «*Planprogrammet for Biedjovaggi avvises i sin helhet. ...*»

De tre partia som stilte dette forslaget hadde til sammen ni representanter i kommunestyret, men de fikk støtte fra to fra Samefolkets liste. De som stemte for planprogrammet var Arbeiderpartiets to representanter, Fastboendes listes tre og tre representanter fra Samefolkets liste.

Vedtaket i kommunestyret kom som et sjokk på de aller fleste, både tilhengere og motstandere av gruveplanen. Reaksjonene lot ikke vente på seg. Ei rekke avisutspill erklærte at slikt går da ikke an. Aksjekursen til Arctic Gold raste ned. På en dag falt kursen med 25 %, dvs. at den samla verdien av aksjene falt med omlag 10 millioner kroner.

Første omkamp

Ikke før var kommunestyremøtet over før Arctic Gold varsla omkamp. Denne besto i to taktikker som selskapet kjørte parallelt på:

1. Å forsøke å få kjent kommunestyrevedtaket ugyldig.
2. Å endre planprogrammet slik at det blei mer spiselig for kommunen.

Taktikk 1 hadde tre ledd:

- Å påstå at ei rekke kommunestyremedlemmer var inhabile fordi de var knytta til reindrifta som ville bli berørt, og at møtet derfor måtte kjennes ugyldig.
- Å leie et advokatfirma til å si at kommunen ikke hadde rett til å avvise å behandle et planprogram.
- Å satse på at det ville bli ny regjering, som ville få endra lova slik at kommunene mista retten til å si nei.

Representanter for mindretallet i kommunestyret krevde 09.05.2012 lovlighetskontroll av vedtaket, både fordi de mente representanter var inhabile og fordi kommunen etter deres oppfatning ikke hadde rett til å avvise et planprogram.

Samtidig kjørte Arctic Gold taktikk 2. De la 15.05.2012 fram nytt planprogram og skreiv samme dag til Kautokeino kommune og ba om ny behandling:

«For å imøtekomme kommunestyret i Kautokeino har forslagsstiller justert flg. punkter i programmet: Temaet «Virkninger for lokalsamfunn» er flyttet fra planbeskrivelsen og over til at temaet skal konsekvensutredes. For å imøtekomme kommunestyret i Kautokeino, Reindriftsforvaltningen i Vest-Finnmark, reindriftnæringen og flere høringsinstanser, har Arctic Gold AB trukket søknad om utvinningsrett for delområde 6 (sydfeltet) til Direktoratet for mineralforvaltning. Det betyr at Arctic Gold AB verken vil drive undersøkelse eller fremme planer

om gruvedrift i dette området. Det er særlig konflikten til reindriftsnæringen og de nye gjerdeplanene ved Guorbavuobmi som nå ligger til avgjørelse i Landbruks- og matdepartementet, som har medført at forslagsstiller endrer sine planer i sør.»

Før saka skulle opp i kommunestyret igjen, blei det mobilisert fra begge kanter. Direktør Lars-Åke Claesson fikk 01.06.2012 inn en kronikk i den samiske avisa Ávvir. I norsk oversetting ville tittelen være «Ja til mer kunnskap» og ingressen: «Tilslutning til konsekvensutredning for gruvedrift i Biedjovággi vil vise innbyggerne i Guovdageaidnu hvilke muligheter som fins. Motstand vil avgrense den kunnskapen.» Allerede dagen etter kronikken hadde Arctic Gold ei helsides annonse i Ávvir for å forklare saksgangen i Biedjovággi-saka og samtidig få fram hvor positiv aktiviteten deres vil være for lokalsamfunnet, samt hvor godt de skal sameksistere med reindriften.

Også fra motstanderne blei det mobilisert, med forskjellige midler. Naturvernforbundet svarte i avisa at Arctic Gold var ute etter pengar, ikke etter kunnskap. Andre satte opp plakatar rundt i bygda med bilde av ei naken rumpe og teksten «Si nei til gruvedrift og opplev fordelene!» På baksida blei det argumentert med natur, reindrift og samisk kultur og konkludert «Driter du virkelig i alt dette for et løfte om noen få arbeidsplasser i en kortsiktig periode». Det skulle ikke gå lenge før plakata blei møtt med en motaksjon: Med den samme layouten blei det brukt en naken dameoverkropp og teksten «Si ja til gruvedrift og opplev fordelene!». Baksideteksten her var ikke argument for gruvedrift, men angrep på reindriften, og konklusjonen «Driter du virkelig i dette? Fordi noen påstår at reindrift er bærekraftig og stopper all utvikling!»

I kommunestyret 06.06.2012 blei klagen på inhabilitet avvist med 11 mot 7 stemmer. Klagen blei deretter oversendt Fylkesmannen i Finnmark, som avviste den 26.10.2012.

Arctic Gold hadde forventa at kommunestyremøtet skulle behandle det reviderte planprogrammet, men møtet valgte bare å behandle spørsmålet om inhabilitet. Etter møtet sende Arctic Gold ut ei pressemelding om at selskapet trekker seg ut av Kautokeino. Men det skulle ikke ta lang tid før de ombestemte seg og igjen tok opp kampen.

Debatten spredte seg nå også langt utover lokalsamfunnet. Norsk Bergindustri bekymra seg over hvilket signal kommunens avvisning ga investorene, og skreiv brev «Til næringsminister Trond Giske og sentrale Arbeiderpartipolitikere med engasjement for bergindustri.» Brevet viste til kronikk av Aili Keskitalo i Finnmark Dagblad og konkluderte: «Dette viser bergindustrien at det er viktig å holde den samiske dialogen varm – jeg forventer dermed at dette adresseres i mineralstrategien på en god måte.»

Flere sametingsrepresentanter fra Arbeiderpartiet viste også engasjement for bergindustri. og en av dem uttalte: «Det er en vedtatt fraflyttingspolitikk når kommunestyret i Kautokeino ikke engang tillater gruveselskap å gjennomføre en konsekvensanalyse». Dette blei utnytta av Arctic Gold for alt det var verd, i ei pressemelding skriv dei: «Även en representant för Sametinget anser att kommunen borde låta Arctic Gold göra konsekvensutredningen annars är det bare en uppmaning til att flytta från kommun som inte vil syna de arbetstillfällen som gruvedriften kan skapa.»

Også stortingspolitikere engasjerte seg i å sette den opprørske kommunen på plass og FrP-representanten fra Finnmark ga Kautokeino kommune det glatte lag for bare å være opptatt av å ha «sugerør i statskassa».

I januar 2013 kom Samerådet på banen og sendte brev til tre av de store investorene bak Arctic Gold og ba dem trekke seg, ut fra at de vil kunne bli med på et tiltak som bryter menneskerettene. NRK intervjuja da en av investorene, Länsförsäkringar Västerbotten, som sier: «At det finnes en konflikt med reindriftsnæringa kom som en overraskelse på oss. ... Hun sier de nå må vurdere hva de skal gjøre med aksjene i selskapet, ettersom Samerådet mener at de bryter med menneskerettigheter dersom de investerer i et selskap som planlegger gruvedrift i et reindriftsområde.» Länsförsäkringar Västerbotten sine aksjer i Arctic Gold blei solgt i desember 2013.

12.02.2013 sendte NRK2 dokumentarfilmen *Gollegiisá - Skattkammeret*, noe som bidro sterkt til å gjøre saka kjent på landsplan. Filmen viste hvorfor reindriftssamer frykter gruva, og hvor

lite forståelse som er for dette hos sentrale styresmakter. Næringsministeren uttalte i filmen at etter hans oppfatning kunne reindrift og gruvedrift godt eksistere i lag, noe som utløste en langvarig avisdebatt. Bortsett fra denne filmen har det vært lite publisitet om saka i riksmidier.

Fra plan- og bygningsloven blei vedtatt i 2008 hadde det ikke vært saker der en kommune hadde avvist et planprogram. Når Guovdageaidnu var første kommune til å gjøre dette, var det derfor oppløyd mark både for politikere og jurister. Utredninga som Arctic Gold hadde bestilt fra advokatfirmaet Schjødt konkluderte: *«Vår vurdering er altså at det foreligger en rekke forhold som hver for seg strider mot den rettslige reguleringen av planprosessen. Samlet sett utgjør de et viktig argument for at saksbehandlingen av planprogrammet må gjenopptas fra kommunens side.»*

Guovdageaidnu kommune godtar likevel ikke dette, men ba Miljøverndepartementet å avklare om planprogram kan avvises. Justisdepartementet overtok saka og kom etter 7 1/2 måned med denne tolkinga: *«En kommune har antakelig ikke plikt til å fastsette et planprogram.»* Svaret er jo ikke spesielt klart. Arctic Gold snur tvilen til egen fordel og tolker det slik: *«Justis- og Beredskapsdepartementet i Norge var på forfrågan frå Miljøverndepartementet osäkra på om en kommun måste fastlägga ett planprogram»*

Guovdageaidnu har tradisjon som en av de fattigste kommunene i landet. Her har det vært lite av rike bedrifter, og hovednæringa reindrift har gitt lite pengeinntekter og lite skatt. I tillegg har kommunen vært uheldig eller uklok med noen disposisjoner, bl.a. etablering av natursteinbrudd i Náránaš, som førte til langt mer utgifter enn inntekter. Gjelda har seinere år blitt større og større og til sist havna kommunen på den såkalte Robek-lista, dvs. at kommuneøkonomien i virkeligheten blei satt under statlig administrasjon.

Arctic Gold kunne så langt ikke skryte av noe overskudd på penger. Regnskapet viste jevnt røde tall fra starten til 2013. Den første tida prøvde Arctic Gold å gjøre alt så billig som råd, og forventet at kommunen skulle ligge flat for løftet om arbeidsplasser og legge alt av infrastruktur til rette. Først etter nederlaget i kommunestyret innså de at noe måtte gjøres for ikke å miste sjansen til å komme i gang og tjene penger.

Arctic Gold med nye løfter

I mai 2012 kom de første signala om at selskapet var klar til å bidra til kulturtiltak og samfunnsutvikling i kommunen. En kunne støtte kulturfestivaler, skoler m.m. Viljen var også blitt atskillig større til å bidra til opprustinga av vegen til Biedjovággi. Tilbuda sørga en for å få gode avisoppslag på. 04.09.2012 sendte Arctic Gold brev til Kautokeino kommune, med tittelen *«Eventuell gruvedrift i Biedjovággi – Innspill til samarbeid mellom Arctic Gold AB og Kautokeino kommune»*. Brevet inneholdt 7 punkter, bl.a. støtte til Samisk videregående skole og reindriftsskole for å gi opplæring for gruvedrift. Til dette kommenterer styreleder Anton Dahl: *«- Ja, det er veldig positivt, men det er veldig påfallende at de kommer med sånne ting nå, og ikke hadde det med i utgangspunktet. Det virker som de nå kjøper seg goodwill.»*

Vel et år seinere blei dette så tatt opp igjen, og tilbuda blei gjentatt som om dette skulle være noe helt nytt. Likevel klarte gruveselskapet å få kommuneledelsen til forhandlingsbordet og la fram et noe utvida tilbud og kommunestyremøtet blei utsatt i to måneder for at selskapet skulle få legge fram det nye tilbudet. Nå var lokkemidlet et «strukturfond» på 12 millioner, øremerka til boligfelt, skole- og barnehageplasser, helsetjenester osv. som det vil bli behov for i samband med etablering av et hundretalls arbeidsplasser ved gruva. Dette var altså bare utgifter som ville komme på grunn av gruva, som kommunen ellers ikke ville hatt, men som blei markedsført som gave til kommunen! Så skulle de gi et næringsfond på 3 millioner, med evt. tilskudd av pengar under drifta, dersom alt går bra, samt et årlig tilskudd til kulturlivet i bygda på 500.000 i driftsperioden. Forhandlingene mellom kommunen og Arctic Gold gikk bak lukka dører, og heller ikke når avtalen var underskrevet gjorde noen av partene noe for å publisere den.

Forvirringa syntes å være stor både hos kommunepolitikere og i media om hvor mye kommunen realistisk kan vente å få ut av eventuell gruvedrift, hva disse pengene kan brukes til og når man kan få dem. Altaposten hevda 02.10.2013 at om kommunen sier ja til gruvedrift, kan en

slippe å kutte 35 stillinger. En så da både bort fra at ingen av pengene fra Arctic Gold ville være frie midler til kommunekassa, og fra at det minst ville ta et par år før en så noe til disse pengene.

Kan man kjøpe reinbeiteland?

Arctic Gold måtte tidlig innse at de ikke kunne overse reindriften sine rettigheter i Norge, og også at gruvedrift i Biedjovággiområdet vil gi tap av beiteland, ikke minst for Ábboráŋŋa distrikt. Reineierne her har klart gitt uttrykk for at ei erstatning i penger ikke løser problemet, det de trenger er beiteland. Dersom gruveområdet blir tatt i bruk, vil de enten måtte få nye områder eller gi opp driften. Men Arctic Gold hadde løsningen klar – kjøpe opp beiteland og gi til Ábboráŋŋa som erstatning. Det fortalte Lars-Åke Claesson til Ávvir 18.10.2012. Avisen spør så nabo-distrikta, som svarer at de ikke har mer land til disposisjon enn de trenger. Og som John Andreas Utsi i Beahcegealli distrikt sier: «Penger har heller ikke den verdien som land, for penger kan forsvinne, men land har vært livberginga vår gjennom alle tider, og slik vil det fortsette å være.» Avisen spør så reindriftsagronomen i Vest-Finnmark om det i det hele er mulig å kjøpe og selje beiteland. «Hvem som virkelig har mandat til det, det vet ikke jeg. Har reindriften denne retten, det tror jeg Landbruks- og matdepartementet må svare på.»

Et av de store problema for Arctic Gold og tilhengerne deres har vært den massive motstanden innenfor reindriften. De har derfor brukt mye krefter på å forsøke å splitte denne og få noen reineiere over på si side. Taktikken med intensjonsavtale fungerte ei stund, men holdt ikke i lengda. Så gjaldt det å finne enkeltpersoner som kunne overtales ved hjelp av gode tilbud. I begynnelsen av november 2013 kunne Mikkel Isak Eira, reineier i Fávrosorda, fortelle at distriktet hans hadde hatt et godt møte med Arctic Gold, og at han nå så mer positivt på at de kunne finne ei løsning. Men det var ikke mulig å få ut noe referat fra dette møtet, heller ikke blei det opplyst hvor mange som hadde deltatt. Ávvir intervjuer så distriktslederen, som ikke hadde hørt noe om møtet, og dermed var lufta ute av den ballongen. Men 14.12.2013 klarer så Altaposten å finne en reineier i Fávrosorda, som er positiv til gruve, nemlig far til Mikkel, Johan Mathis Eira, som avisa omtaler som «nestor» i distriktet sitt.

Endelig nei fra kommunen

Det var stor spenning før kommunestyremøte 16.12.2013. Utenfor møtelokalet var det satt opp plakater mot gruvedrift på norsk og samisk, men ingen demonstranter var å se. Møtet varte både lenge og vel, før avstemningen endelig ga ei avklaring. Med 10 mot 9 stemmer blei dette vedtatt: *Planprogrammet for Biedjovággi avvises i sin helhet.*

Begrunnelse:

Kautokeinos befolkning har erfaring med gruvedrift i Biedjovággi. Dermed kan man med rimelig sikkerhet vite at en ny gruvedrift i området vil ha store, negative konsekvenser for naturmiljøet, næringsgrunnlaget og brukere av området uten at det er gjennomført konsekvensanalyser.

Det vil være bemerkelsesverdig om Norges største reindriftskommune går inn for fastsettelse av planprogram for reguleringsplan med konsekvensutredning for etablering av gruvedrift i Biedjovággi mens det pågår en gjennomgang av rettigheter i Finnmark.

Det har den senere tid vært stort fokus på samiske rettigheter i store deler av Finnmark, særlig i forhold til gruvevirksomhet. Det er også et spørsmål om det er moralsk riktig av Kautokeino kommune å gi tillatelse til et så betydelig inngrep før hevdvunne rettighetene til brukerne av området er klarlagt.

Kautokeino kommune er en urfolk-kommune som har som visjon å være veiviser i Sápmi. Dette forplikter kommunen til å gå foran som et godt eksempel og ivareta behovene til kommunens egen befolkning, kultur, naturmiljøet og næringer for fremtiden. Det er også viktig at kommunen gjennom sine vedtak synliggjør samiske rettigheter som er nedfelt i bl.a. i Grunnloven og i internasjonale konvensjoner.

Som arealplanmyndighet er kommunen suveren til å ta selvstendige avgjørelser om hvilke tiltak som er akseptable uti fra et langsiktig perspektiv.

Det er særlig viktig at kommuner i Indre- Finnmark verner de gjenstående arealer. Forskning gjort av bl.a. UNEP, NORUT og NINA viser at reindrift ikke vil bestå i sin nåværende form dersom inngrep forsetter i samme tempo som hittil. Spørsmålet som politikere i landets største kommune må stille seg, er om kommunen er villig til å tillate slik utvikling.

Med å avvise planprogrammet gir kommunen et klart signal til nasjonale og internasjonale aktører som ønsker å gjøre større naturinngrep om at kommunen ønsker å ivareta eksisterende næringers eksistens. Kommunen ønsker også å gi sentrale myndigheter signal om at tålegrensen for inngrep er overskredet.

Et annet moment som er viktig å se på før noen form for gruvedrift vurderes er, er å få sentrale myndigheter til å se på gjeldende skatte- og avgiftsmessige forhold hva gjelder gruvedrift. Vassdragskommuner har store inntekter fra vannkraftutbygginger, mens kommuner der det er gruvedrift ikke har slike inntekter. Kautokeino kommune vil be sentrale myndigheter vurdere disse forhold.

Arctic Gold vil endre loven

Straks etter at kommunestyret sa nei, forkynte Arctic Gold at de nå ga opp og trakk seg ut av Finnmark. Men dette skulle ikke vare så lenge. 21.01.2014 sendte de ut pressemelding om at de likevel ikke ga opp: «*Bolagets ledning har besluttet samarbeid med Norsk Bergindustri för att söka få tillstånd bättre regelverk i Norge samt fortsätta föra dialogen med företrädare från rennäringsen om samexistens och samarbete.*» Norsk Bergindustri stiller så opp for sitt medlem Arctic Gold, med et lengre innlegg i flere aviser i april 2014: «*Uforutsigbarhet lammer industrien*». NBI er nå skuffa over at de ikke får støtte av regjeringa til å overprøve vedtaket i Guovdageaidnu kommune: «*At de to berørte statsrådene Sanner og Mæland ikke vil rokke ved avgjørelsen, viser at deres tillit til lokale myndigheter er vel stor.*» NBI sitt råd til regjeringa er: «*Etabler en nasjonal plan for forvaltning av mineralressurser. Dette er ressurser som er for viktige til at små kommuner uten nødvendig kompetanse kan forvalte dem på nasjonens vegne.*»

Vil nytt kommunestyre si ja?

I et intervju med NRK Sápmi 16.05.2014 gjorde den nye direktøren det klart hva som nå var taktikken for å få komme i gang i Biedjovággi. De satsa på at det ved kommunevalget i Guovdageaidnu 2015 ville bli valgt et flertal av gruvetilhengere, som så ville omgjøre vedtaket. 23.06.2014 kom så meldinga om at emisjonen er fullført og selskapet har fått inn 2,4 mill i frisk kapital.

Planen om å få et mer gruvevennlig kommunestyre slo ikke inn. Snarere tvert om. Det skyldes både forskyvinger mellom partia og endringer innenfor partia. Særlig Ap stilte med mye nye folk. De gamle gruveforkjemperne var ute, de nye var ikke like positive og partiet gjorde noe som tidligere hadde vært utenkelig – gikk i allianse med det aller mest gruvekritiske partiet, Flyttsamelista. De fikk henholdsvis ordfører og varaordfører og "regjeringserklæringa" sa at det ikke skulle åpnes for nye gruver i valgperioden. Derimot vedtok kommunestyret ikke lenge etter å endre statusen til gruveområdet fra industriområde til friluftsområde, noe som gjorde veien ennå lengre for Arctic Gold. 4 år etterpå var det nytt valg, og Arctic Gold hadde nytt håp. Nå skifta makta i kommunen, og en tidligere svært ivrig gruvetilhenger blei ordfører. Det hjalp lite, for hans parti sto nå aleine om å ønske gruve, og det var klart at et evt. nytt framstøt ville maksimalt få med seg 1/4 av kommunestyret. Tida gikk og i 2023 var det ennå en gang kommunevalg. Sett fra Arctic Gold kunne det ikke gått verre. Nå blei det for første gang valgt en markert motstander av gruveplanen deres til ordfører, han som i 2012 hadde reist forslaget om å avvise planprogrammet. Det eneste gjennomførte pro-gruve-partiet var redusert til en enslig representant. Heller ikke denne har de siste åra ytra høyt noe om ønske om ny gruvedrift.

Etter nederlaget i kommunestyret 2013, mislykka forsøk på å få staten å overprøve dette og kommunevalget 2015 ser det ut som Arctic Gold i første omgang har lagt nye framstøt overfor kommunen på hylla. Nå har hovedtaktikken vært å få endra lovverket så en kommune ikke kan si

nei. Samtidig har man jobba med å utvide leiteområdet og malmgrunnlaget, slik at det skal bli lettere å få investorer interessert.

Kan staten overkjøre kommunen?

Staten kan finne at denne gruva er så viktig at man setter kommunen til side og gjennomfører statlig plan. Det kan gjøres innenfor dagens lovverk, men vil bli oppfatta som et svært hardt angrep på det kommunale sjølstyret – trolig også blant mange som egentlig vil ha gruva.

Alternativt kan lovverket bli endra slik at kommunens rett til å behandle og avvise et planprogram blir avskaffa. Det kan skje ved at kommunens rett til å vedta planprogram / reguleringsplan generelt blir fjerna eller at gruvesaker blir tatt ut av plan- og bygningsloven (slik det tidligere skjedde med vindkraftsaker) Det kan bl.a. skje ved endringer i mineralloven, som er under behandling.

EUs lov om kritiske mineraler vil trolig snart bli innført også i Norge. Gruveselskap kan da søke EU direkte om status som strategisk viktig prosjekt. Om Arctic Gold gjør det og får støtte fra EU, vil det bli vanskeligere for norske myndigheter (inkl. kommunestyret) å avvise prosjektet.

Arctic Gold/Minerals har vært aktive overfor norske myndigheter. I 2019 skreiv selskapet til NFD daværende direktør snakka med ministeren. I 2020 skreiv AM til Næringsdepartementet om utkastet til ny minerallov: *Norge har idag de facto ingen fungerande minerallag, såsom den internasjonellt definieras. Detta för att en kommun godtyckligt kan avgöra om gruvdrift och därmed också malmletning tillåts.*

Fra Arctic Gold til Arctic Minerals

I 2017 blei Arctic Gold og Norrbotten Exploration slått sammen til Arctic Minerals, og de to tidligere selskapa blei nå underselskap under dette. Det nye selskapet fikk da tilgang på flere malmforekomster i Finland.

Leitinga utvides

Mens grunnlaget for planprogrammet var utvinningsrett for 5 km², har AG/AM seinere søkt om og fått undersøkingsrett og delvis utvinningsrett for stadig større områder.

I 2018 fikk Arctic Minerals utvida utvinningsrett i Biedjovággi, for områdene *Biddjovagge 7-10 som dekker undersøkelsesrettene Laem'sejåka 21-23 og 26-30*. Naturvernforbundet lokalt sendte inn klage, uten at det fikk noen virkning.

I 2021 fikk AM undersøkingsrett for nye områder, Buljovárri 1-5. Dette er områder nord for det gamle gruveområde, der reinbeitedistriktet tidligere har understreka at gruve drift vil være særlig skadelig for dem.

I 2022 fortalte Arctic Minerals i ei børs melding at de har funnet store verdier i kobolt og tellur i Bidjovagge gjennom nye analyser av boreprøver fra tida 2007-12. Samme året sa AM at ressursen i Biedjovággi er på 3,3 Mt. Det vil si at man nå er nesten oppe på den mengden som planprogrammet bygde på i 2010, men som man da ikke hadde dokumentasjon på mer enn halvparten av. Spørsmålet er hvilken klassifisering denne ressursmålingen har. Er det en reserve, altså en antatt lønnsom ressurs? Så vidt vi kan se er det ennå ikke gjort noen uavhengig feasibility study, og vi har derfor bare AM sine tall å bygge på.

De siste åra har det kommet flere meldinger om at AM har funnet store konsentrasjoner av gull. Det er ingen tvil om at gull noen steder er ganske konsentrert, men usikkert hvor store områder det gjelder.

I januar 2024 bekrefter DMF at Arctic Mining hadde betalt for disse rettighetene:

0001-1/2012 - Biddjovagge 1 100 0,99 km² 9900 ,-
0002-1/2012 - Biddjovagge 2 100 0,96 km² 9700 ,-
0002/2018 - Biddjovagge 07 100 0,60 km² 6100 ,-
0003-1/2012 - Biddjovagge 3 100 0,99 km² 9900 ,-
0003/2018 - Biddjovagge 08 100 0,60 km² 6100 ,-
0004-1/2012 - Biddjovagge 4 100 0,94 km² 9400 ,-

0004/2018 - Biddjovagge 09 100 0,90 km² 9100 ,-
0005-1/2012 - Biddjovagge 5 100 0,99 km² 9900 ,-
0005/2018 - Biddjovagge 10 100 0,20 km² 2100 ,-
0343/2021 - Buljovarri 1 30 1,98 km² 5970 ,-
0344/2021 - Buljovarri 2 30 1,05 km² 3180 ,-
0345/2021 - Buljovarri 3 30 2,20 km² 6630 ,-
0346/2021 - Buljovarri 4 30 3,11 km² 9330 ,-
0347/2021 - Buljovarri 5 30 1,93 km² 5790 ,-
0381/2021 - Leamšejohka 32 30 1,69 km² 5100 ,-
1250/2018 - Leamšejohka 31 50 1,00 km² 5050 ,-
Sum beregnet årsavgift 113 250,-

Forklaring på summene:

Årsgebyr betales for hver påbegynte kr/10 000 m². For andre og tredje kalenderår med NOK 10, for fjerde og femte kalenderår med NOK 30 og for sjette og sjuende kalenderår med NOK 50. For utvinningsrett - årsavgiften til staten er kr 100 per påbegynt 10 000 m².

Dette vil si at AM har utvinningsrett til omtrent halvparten av området, men bare undersøkingsrett til resten. Av undersøkingsrettene er halvparten gitt i 2011, andre halvparten i 2018.

Utvinningsrett gis for ti år, slik at rettene som er gitt i 2011 er utgått. I 2021 søkte AM om og fikk forlenging. Hvor lenge?

De siste rettighetene er innført i 2021, men samme år kom ei endring i mineralloven, der det i §13 blei lagt inn dette tillegget: Tillatelse kan bare tildeles foretak som er registrert i Foretaksregisteret. Men det var ikke Arctic Minerals AB, som bare var et svensk selskap. Søknaden om undersøkingsrett for Buljovarri 6 blei derfor avvist 09.05.2022, men henvisning til dette. Det vil si at om Arctic Minerals deretter skulle utvide eller forlenge sine rettigheter, måtte de registrere et norsk selskap. Arctic Exploration AS blei da stifta 05.07.2022, med aksjekapital på 30.000 kr., heleid av Arctic Minerals, med Arctic Minerals direktør Risto Pietilä som styreleder og kontor i Asker. På dette grunnlaget fikk de så innvilga undersøkingsrett for området Buljovárri 6.

I februar 2024 søkte AM om utviding av utvinningsretten i mindre områder sentralt i feltet. Pr. desember 2024 har de ikke fått svar på denne søknaden.

Til sammen har nå Arctic Minerals med underselskaper rettigheter i et område på vel 30 km², eller rundt 6 ganger mer enn de hadde da de fikk nei til å starte gruve i 2013. Kommunens klare nei har ikke fått noen innvirkning på Direktoratet for Mineralforvaltning, som fortsetter å innvilge alt selskapet søker om. Direktoratet hevder at de etter mineralloven ikke har rett til å avslå søknader.

Så seint som i 2024 har Arctic Minerals gjennomført et boreprogram i Biedjovággi. Det omfatta 15 hull fordelt på tre av rettighetsområdene. Boringa blei gjennomført av Guovdageaidnu-selskapet Arctic Drilling.

Store utskiftinger

Arctic Gold / Arctic Mining er i utgangspunkt et svensk selskap, men har i flere omganger hatt styremedlemmer fra andre land, både Norge, Finland og England. Mens striden pågikk i Guovdageaidnu, tok man inn en lokal gruvetilhenger i styret. Det varte ikke lenge, året etter var han ute igjen.

14.05.2014 hadde selskapet Arctic Gold «årsstämman» (generalforsamling). Der blei det bestemt å skrive ned aksjekapitalen til en tredel, for så å ta dette inn igjen gjennom nyemisjon. Bak formalitetene kan vi lese at pengene er brukt opp og aksjonærene må sette inn nye for at selskapet skal kunne fortsette. I det nye styret er alle representantene svenske. Styreleder Tord Cederlund blei erstatta av Claes Levin, en erfaren næringslivsleder som har hatt ledende posisjoner i et 30-talls selskap, blant dem IGE Resources AB, som Arctic Gold kjøpte rettene til Biedjovággi fra i 2008. Det første det nye styret gjør er å avsette direktør Claesson, og sette tidligere styreleder Cederlund som direktør.

Det neste tiltaket for å få påvirka norske myndigheter var å få inn et norsk styremedlem med gode forbindelser. Det blei Hanne Markussen Eek, som hadde vært leder i Norsk Bergindustri. En

periode rundt 2018 var det hun som sto for kommunikasjonen med norske myndigheter. Bl.a. skreiv hun i 2018 et brev til Direktoratet for mineralforvaltning

I nov. 2018 overtok Krister Söderholm som direktør etter Tord Cederlund.

De store utskiftingene i ledelsen for Arctic Gold / Arctic Minerals har ikke betydd noen forynging, snarer tvert om. Det er nå ikke lenger noen fra Norge i ledelsen. Styreleder er engelske Peter Walker, styremedlemmer finske Krister Söderholm og svenske Claes Lewin. Ved utgangen av 2024 er styremedlemmene i alderen 72-83 år. Direktør er finske Risto Pietilä (70). Han har lang erfaring som geolog og har bl.a. arbeida for Outokumpu og GTK. Fra 2018 har han vært Exploration Manager for Arctic Minerals. I sammenheng med oppkjøpet planlegger AM å utvide styret og ei nylig utgitt brosjyre presenteres de foreslåtte styremedlemmene og rådgivende komite. De tilsammen 5 nye personene som skal inn her er alle svært erfarne, med mer enn 30 års erfaring fra arbeid med mineralleiting eller gruvedrift.

Mineraler for det grønne skiftet

Arctic Gold hadde røtter i et diamantselskap og fokuserte mest på gull. Utvinning av diamanter og gull gir svært store mengder avgang i forhold til mineralet som blir brukt, og blir brukt vesentlig til luksus og spekulasjon. De er derfor ikke mulig å begrunne som "mineraler for det grønne skiftet" for å få mer støtte i opinionen. Året etter at denne parolen blei lansert, skifta AG navn til AM og seinere har man aktivt hevda at de driver mineralleiting for det grønne skiftet. Fra da snakka man mindre om gull, og mer om metaller som tidligere var sett som biprodukter. NRK Sápmi forteller 23.04.2024 at Arctic Minerals igjen er på offensiven for å starte gull- og kobbergruve i Biedjovággi. På NRK vises det til at selskapet *«har troen på at den grønne omstillingen og verdens behov for batterimetaller vil få kommunestyret og reindriften til å si ja.»*

Bare et leiteselskap

«Arctic Golds affärsidé är att bedriva prospekteringsarbete för att hitta och påvisa kommersielt utvinningsbara guld och basmetallfyndigheter i Norden.»

Intet grønt skifte, ingenting om verdens behov for batterimetall, ingenting om å bidra til arbeidsplasser og utvikling. Rein profitt. Siden har Arctic Gold / Minerals brukt atskillige millioner på leiting og planlegging, og på forsøk på å kjøpe seg lokal støtte. Disse pengene vil nå aksjonærene ha igjen. Det kan bare gjøres på en av to måter: Utvinning i egen regi med inntekter fra salg av kobberkonsentrat og salg av hele forekomsten. AM svarer klart på hvilken måte man har valgt: *«Arctic Minerals' business model is to locate and develop mineral projects and to sell the discoveries to large mining companies.»*

Om Arctic Minerals får tillatelse til å drive gruve i Biedjovággi vet vi altså ikke hvem som vil drive denne, det eneste vi vet sikkert er at Arctic Minerals blir det ikke.

Arctic Minerals vokser

Mens gamle Arctic Gold for vel ti år siden bare hadde Biedjovággi-prosjektet og et par mindre rettigheter i Sverige som det aldri blei noe av, har selskapet faktisk vokst i det siste. I 2022 fortalte daværende direktør Jonatan Forsberg at de har sikra seg et nytt gullfunn i Katterat ved Narvik. I oktober 2024 kom meldinga om at de har kjøpt opp det australske selskapet Rare Earth Energy Metals Pty Ltd., som har to kobberprosjekter i Sverige. Disse har australierne kalt Hennes Bay og Swan Lake, men det er ikke enkelt å finne ut hvor disse er. Handelen skal oppgjøres i aksjer i Arctic Minerals, som da vil bli et i stor grad australsk eid selskap.

I ei brosjyre fra høsten 2024 presenterer AM sine 5 prosjekter i Norden. Prosjektet i Narvik er da ikke med, rettighetene her blei sagt opp i januar 2024, under to år etter at de blei skrytt opp som en fantastisk mulighet.

Ny politisk utvikling?

9. april 2024 sendte Arctic Minerals ut ei pressemelding, der det står: «Arctic Minerals AB kan meddela att det nyligen har skett en positiv politisk utveksling i Norge som Bolaget anser vara til stor hjälp för Bolagets guld-kopparprojekt Bidjovagge i Norge.»

Hva består så denne politiske utviklinga i? De viser først til at regjeringa og Sametinget på Sápmi Business Conference blei enige om en plan for utvikling av samisk næringsliv, og at næringsministeren på det grunnlaget oppfordra til å komme med forslag til næringsutvikling i samiske områder. På dette grunnlaget vil nå Arctic Minerals levere sin plan til norske myndigheter. Selskapets halmstrå for å gjøre seg til samisk næringsliv er at tidligere gruver i Biedjovággi har hatt mange samiske ansatte. Om dette vil hjelpe Arctic Minerals til å få mer velvilje i lokalsamfunnet er nok mer enn tvilsomt.

Arctic Minerals skriver: «Bolaget tror att i det nye politiska klimaet kan en Bidjovagge-gruva återigen bli en viktig del av lokala ekonomin i Kautokeino." Hva er det nye politiske klimaet? Det kan knapt være snakk om ei endring i holdningene lokalt. I befolkningen og kommunestyret er motstanden mot planene deres i dag trolig større enn noen gang. I den grad vi kan snakke om et nytt politisk klima for gruvedrift, må det være at regjeringa med EU i ryggen nå vil tvinge gjennom gruver, vindkraft og andre naturinngrep i samiske områder. Det har vi sett ved driftskonsesjonen til Nussir, i Fosen-saka og den forestående vindkraftutbygginga for å elektrifisere Melkøya.

Den politiske utviklinga er ikke bare noe Arctic Minerals vil dra nytte av, men selskapet forsøker også aktivt å påvirke norsk politikk. Det går bl.a. fram av deres høringsuttale til motorferdselsloven i september 2024, der de krever at mineralselskap automatisk må få rett til motorferdsel når de får undersøkingstillatelse, uten å måtte søke kommunen om dispensasjon.

Noen vegvalg for Biedjovággi

Gjennom omlag 60 år er det tatt noen grunnleggende vegvalg for gruvedrifta i Biedjovágge. Andre valg ved disse vegskilla kunne ha ført til ei ganske annen historie, og en annen situasjon for naturen der i dag.

Det første vegvalget gjorde de tre reindriftssamene som bestemte seg for å sende kopparhaldig stein til konsul Holmboe i Tromsø og slik sette i gang det som seinere førte til gruvedrift. Nå hadde vel disse ressursene blitt oppdaga uavhengig av dem, men de ga et viktig signal med at det var folk fra reindriften som sjøl tok initiativet til det som skulle bli gruvedrift midt i et sentralt område for reindriften og som førte til at flere familier måtte gi opp reindriften rundt 1970. Sjøl fikk de etterhvert utbetalt så mye at de kunne kjøpe seg skuter, men i ettertid må en vel kunne si at reindriften har tapt mer enn vunnet på dette funnet.

Det neste vegvalget kom da staten sa nei til å gi det svenske selskapet Boliden konsesjon. Hadde en valgt annerledes, kunne en ha fått et solid gruveselskap med kompetanse, som trulig ville ha valgt bedre løsninger og ikke gått under i den første prisnedgangen. Mens de fleste av de selskapa som har vært inne i Biedjovággi forlengst har gått konkurs eller trukket seg ut av alle investeringer i kobberutvinning, er Boliden fremdeles et oppegående selskap med stor produksjon, og står nå fram som et av de selskapa i Norden som har gjort mest for rehabilitering av natur ved gruvene sine.

Fangel avgjorde egenhendig å bygge gruva midt oppe på Časkias, i strid med faglige råd om underjordsgruve med inngang fra Guorbavuopmi. Dette var sterkt medvirkende til de store driftsproblema og førte og til langt mer naturinngrep enn nødvendig.

Guovdageaidnu kommune valgte på 1960-talet aktivt å arbeide for å få i gang gruvedrift. Uten denne støtten ville det trulig ikke kommet i gang drift. Erfaringene var så dårlige at et flertall i 2012 sa nei til å starte opp igjen.

Ved nedlegginga på 1990-talet blei oppryddinga godkjent uten at området var renska for søppel, uten at en var sikra mot kjemisk utlekking og uten revegetering i noen omfang som kunne monne. Slik godkjente en at Biedjovággi-området kan bli liggende som et ødelagt naturområde og reinbeiteområde i overskuelig framtid.

Alternativ framover

Om vi ser framover, står vi overfor tre hovedalternativ:

1. Starte ny gruvedrift

Sjøl etter at kommunestyret flere ganger har sagt nei, sjøl til konsekvensutredning, kan en ikke se bort fra dette alternativet.

På noe lengre sikt kan det tenkes at det blir lagt planer for gruvedrift på en mindre miljøskadelig måte, slik at reindrifta, miljøvernere og flertalet i kommunen vil være mer positive. Om det skal skje, vil det trolig bygge på ei gjenoppliving av den opprinnelige planen om å gå inn med tunnel fra Guorbavuopmi. Det har og vært lansert ideen om å kombinere gruvedrift med bygging av vegtunnel som del av fullføring av indre riksveg til Nordreisa, og evt. utskipping av malm der. Det kan da bli aktuelt å bygge hele oppredningsanlegget inne i fjellet, som ei «usynlig gruve». Det vil og kreve en langt høyere utnyttingsgrad av bergfangsten, slik at det ikke blir store mengder av avgang som går ut i terrenget.

2. La det skure

I dag tar ingen ansvar for naturen i Biedjovággi. Kommunen har formelt i arealplanen omgjort Biedjovággi fra industriområde til LNFR, men ikke tatt noe tiltak for at området skal rehabiliteres. Den formelle grunneieren er nå Finnmarkseiendommen, som ikke ser ut å vise noen interesse for saka. Så om ikke kommunen eller FeFo gjør noe, vil Biedjovággi bli stående som et monument over en «tragisk feiltakelse».

3. Aktiv opprensning og revegetering

Kommune, grunneier og reindrifta i området gå samman om å kontakte miljøstyresmakter og forskingsinstitusjoner med sikte på å få til et forskings- og pilotprosjekt med siktemål å føre Biedjovággi tilbake til naturen, og samtidig lære mer om hva som skal til i et slikt klima og jordsmonn for å gjennomføre ei effektiv revegetering basert på stedege arter. Som ledd i dette må det trolig først gjøres ei grundig analyse av den kjemiske situasjonen i området, for å finne hvilke tiltak som trengst for å gjenskape normale forhold i jordsmonnet. Det kan vere nødvendig å ta opp igjen en del av den halvgjorte landskapsforminga.

Ei innvending mot revegetering har vært at denne vil være bortkasta om en i framtida finner ut at en vil ta opp igjen gruvedrifta. Denne tanken bygger på at gruva må drives på same måte som før, men åpne dagbrudd og store avgangsdammer på toppen av fjellet. Revegeteringa vil derimot ikke komme i kollisjon med ei eventuell framtidig gruvedrift med inngang i tunnel.

I forbindelse med de 6-årige vannforvaltningsplanene har det to ganger vært tatt opp at det er uløste forurensingsproblemer ved Biedjovággi. Begge gangene har man funnet påskudd for ikke å gjøre noe med det og utsette det 6 år av gangen. Neste sjanse kommer når planene skal oppdateres fra 2027, og forarbeidet til dette har allerede starta.

C. Kingsrose

Ingen andre selskap er i nærheten av å ha så mye leiterettigheter i Finnmark som Kingsrose. De har de siste åra sikra seg store områder i Porsanger, Karasjok og Guovdageaidnu, til sammen rundt 3000 km². I tillegg har de flere områder i Narvik, der de driver aktiv leiteboring.

Hvem er Kingsrose?

Kingsrose Mining er et selskap registrert på den australske børsen ASX og i tillegg til den australske gruvehovedstaden Perth har de kontor eller adresse i skatteparadiset Jersey i den engelske kanalen. Selskapet er grunnlagt i 2005, nettopp det året da metallprisene begynte å stige. På børsen er det regna å ha en markedsverdi på vel 400 mill. NOK. Kingsrose Mining har minst 8 registrerte underselskaper, deriblant Kingsrose Norge og Kingsrose Finnmark.

Kingsrose har hatt ei gullgruve kalt Way Linggo i Indonesia, som de i desember 2022 solgte til selskapet Capwill Global Ltd i Hongkong. Gullgruver er blant de mest forurensende og naturinngripende gruver i verden og bilder fra denne gruva viser at den ikke var noe unntak. Kingsrose solgte seg ut for omlag 70 mill. kr. og disse pengene vil nå bl.a. bli lagt inn i de norske prosjekta.

I 2021 kjøpte Kingsrose opp leiteselskapet Element-46, og blei dermed eier av leiterettigheter i Porsanger i Finnmark og Kemi i Finland. Prosjektet i Finland kaller de Penikat, etter fjellnavnet Penikka. Der har leitinga kommet lenger enn på de to prosjekta i Norge. Da de nylig fikk en tillatelse fra myndighetene til å drive dette arbeidet framover, blei den påklaga av en finsk miljøorganisasjon.

Kingsrose i Porsanger

Kingsrose sikra seg i 2021 leiterett i et område på 64.3 km² sør og øst for Lakselv. De mest interessante områdene er Borsejávrrit (Porsvanna) sør for Lakselv og Gárenašvárri (Karenhaugen) lenger øst. NGU har gjort prøveboringer her så tidlig som 1990 og funnet nikkel, kobber, platina, palladium og gull, men i ganske lave konsentrasjoner. Likevel snakker Kingsrose nå om gjennomsnittlig 2-3 % kobber, noe de ikke har lagt fram noen bevis eller indisier på. Elektromagnetiske undersøkelser tyder på at det er en større åre med ledende metaller på flere hundre meters dyp, men man vet ennå ikke sammensetningen av denne.

I Finnmark er de hovedsakelig ute etter kobber og nikkel. I Porsanger leiter de også etter palladium, platina og gull. Der har de gjort undersøkelser i overflata og de har studert tidligere data fra andre har bora og drevet gruvedrift i områdene. Nå vil de utvide undersøkelsene med kjerneboringer. Disse må gjøres i terrenget med store borerigger, og de må ha tillatelse av kommunen for å kjøre med disse i utmark. De snakker nå om å kunne bruke helikopter til å frakte boreriggene. Selskapet har fått tillatelse fra Porsanger kommunene til boring. Dette er påklaga, men klagen er avvist av departementet.

I februar 2022 søkte Kingsrose om å få kjøre med skuter og seinere ATV med belter utenom løyper og tid for terrengkjøring. Søknaden blei innvilga av kommunen og påklaga av Naturvernforbundets lokallag, deretter opprettholdt Statsforvalteren og Miljødirektoratet tillatelsen. Kingsrose har mest gjort undersøkelser i overflata og nå ønsker man å få bore med borerigger. Å transportere disse rundt i terrenget vil sette mye spor og man vurderer å bruke helikopter til flytting av boreriggene. Varsel om oppstart blei sendt i juni 2022. Sametinget og reinbeitedistrikt 14a har gått mot søknaden og den må derfor avgjøres av departementet. I august 2022 skreiv Sweco på vegne av Kingsrose til departementet og ba om hurtigbehandling av søknaden. I dette brevet viser de til at Sametinget og reindriften har gått mot, men skriver likevel: "Kingsrose ønsker å understreke at de i alt arbeid som selskapet gjennomfører i Porsanger vektlegger bærekraft, involvering av berørte interesser generelt og vektlegging av hensyn til samiske brukere spesielt..."

Kingsrose har arrangert et åpent møte i Lakselv i januar 2023, der man bl.a. inviterte til danning av ressursgruppe.

I januar 2023 inviterte Porsanger AUF direktør i Kingsrose Norge og Naturvernforbundet til sitt møte om saka for å få orientering fra begge parter. Etterpå la de fram forslag på årsmøtet til Porsanger Arbeiderparti om å gå mot mineraleitinga, men blei nedstemt med knapt flertall. Deretter reiser ordføreren fra samme parti til departementet for å snakke for at Kingsrose måtte få innvilga sin søknad.

Med BHP som storebror

I januar 2023 blei det publisert ei pressemelding under tittelen Kingsrose selected to participate in the BHP XPLOR. Der fortelles at Kingsrose har inngått et forpliktende samarbeid med verdens største gruveselskap, australsk/britiske BHP. Kingsrose vil få delta i BHPs "Program to help accelerate exploration needed for the energy transition" og til gjengjeld vil BHP ha førsterett til å overta leiteprosjekt som kan utvikles til gruver. Derfor skal vi se litt på selskapet BHP, da de svært sannsynlig vil kunne bli drivere av gruver i Finnmark. BHP blei danna som gruveselskap i Australia i 1885, som Broken Hill Proprietary Company Limited. I 2001 slo det seg sammen med selskapet Billiton, bygd opp fra Nederland under den nederlandske koloniseringa av Indonesia. Selskapet er nå verdsatt til mer enn 1000 milliarder kr. og det har omtrent 80.000 ansatte. Det driver med metaller, kull, olje og gass. BHP har et synderegister for gruveforurensing og landskapsødelegging som er så langt at det ikke nytter å forsøke å ramse det opp her. I Brasil var de ansvarlig for et dambrudd som førte til store skader og mange drepte, og blei dømt til å betale 5 mrd USD i erstatning. BHP gikk da til sak for å slippe å betale. De har hatt ei rekke stridigheter med urfolk og annen lokalbefolkning pga. naturødeleggelser fra gruver, bl.a. USA – planen om Nord-Amerikas største kobbergruve på Apache-folkets hellige land² og Colombia – kullgruva Cerrejon. BHP har verdens største kobbergruve i Chile.

På møte i Lakselv hevda Kingsrose at i Norden blir gruvedrift drevet langt mer miljøvennlig enn i f.eks. Sør-Amerika. Blant de mest ansvarlige for den gruvedrifta, som Kingsrose altså ser som skrekkeeksempel, er nettopp deres nærmeste samarbeidspartner BHP.

Del av det grønne skiftet?

I Kingsrose sine presentasjoner er det lagt stor vekt på at de mineralene man vil ta ut både i Porsanger og Ballangen er viktige for elektrifisering og grønt skifte. Spørsmålet er likevel om dette virkelig er Kingsrose sin reelle motivasjon for dette arbeidet. Fra selskapet blei starta i 2005, gikk det et tiår før begrepet "grønt skifte" og ideen om mineraler for dette blei oppfunnet.

At utvinning av kobber og nikkel er nyttig for bl.a. vindturbiner og elbiler er sikkert, men om dette samla bidrar til grønt skifte er mer omdiskutert. At mineralindustrien nå snakker om at vi må utvinne for det grønne skiftet, er vel mest for å få godvilje hos myndigheter og miljøbevegelse.

Kingsrose legger stor vekt på at deres drift vil være miljøvennlig, på nettsida deres kan vi lese: *"Kingsrose strives to ensure that the appropriate level of environmental care is achieved within the Project area and is committed to conducting all operations in an environmentally sustainable manner. We adhere to the guiding principles of Towards Sustainable Mining and Exploration standards and IFCs performance standards."*

Towards Sustainable Mining (TSM) er et system for grønnvasking av gruveprosjekt, oppfunnet av gruveorganisasjonen i Canada, som støtter kanadiske gruveselskap rundt i hele verden, bl.a. i rettsaker mot lokale urfolk og miljøvernere. Det finnes to konkurrerende standarder for gruver og metaller. Det andre er IRMA, som bl.a. ikke vil godta sjødumping og utvinning i urfolksområder uten godkjenning av urfolka. Slike krav stiller ikke TSM, derfor ønsker Norsk Bergindustri og norske myndigheter TSM foran IRMA, da de da kan fortsette dagens praksis. IFC er tilknyttet Verdensbanken og slik et organ for USAs økonomiske interesser rundt i hele verden. Er dette de som er best egna til å garantere godt miljø?

Naturinngrep

Det området der Kingsrose vil leite er sauebeite og reinbeite, og det er mye brukt av lokalbefolkninga til fiske og rekreasjon. Her er ei mengde gode fiskevann. Området er også mye brukt til skiturer.

Kingsrose har gjort det klart at de bare ønsker underjordsdrift og at de ikke vil ha sjødeponi. Begge deler blir sikkert godt mottatt i lokalsamfunnet og i miljøbevegelsen. Men her er et par spørsmål: Hva er deres alternativ til sjødeponi? Det vanligste alternativet globalt er landdeponi. Dette opptar svært store områder, f.eks. tar deponiet til kobbergruva i Gällivare omlag 12 km². Dette er områder som går totalt tapt for all overskuelig framtid. Rundt deponiet må det bygges høye murer/voller for å holde massen på plass, og det er alltid fare for utlekking. Det har vært mange

Ressursgruppe

16.12.2022 sendte Kingsrose brev til ordfører og kommunestyre i Porsanger: "Forslag om å etablere ressursgruppe i Porsanger for mineralprosjektet Borsejavri/Karenvarri." 7 Brevet starter med å presentere deres hensikt med mineralprosjektet: "Utviklingen av en sikker og bærekraftig forsyningskjede for grønn energi i Norge er kritisk på nasjonalt nivå. Kingsrose mener at dette målet også bør innebære å etterstrebe å få til positive bidrag i vertskommuner og lokalmiljø." (Om noen synes sammenhengen er vanskelig å forstå, er det ikke sikkert det er leserens feil.) Kingsrose inviterer til å opprette ei ressursgruppe for sitt mineralprosjekt, der representanter for ulike interessegrupper i Porsangersamfunnet skal delta. Dette synes å være inspirert av ressursgruppa som Nussir ASA oppretta i Kvalsund i 2009-2013.

Kingsrose i Kárášjohka og Guovdageaidnu

I 2023 skaffa de seg rettigheter også i store deler av Kárášjohka og Guovdageaidnu. Dette var dels områder som blei kjøpt opp fra andre selskap, dels områder som var gitt opp av andre og tilbakelevert til staten, og dels områder det tidligere ikke hadde vært leiterettigheter. I disse kommunene har leitearbeidet kommet langt kortere enn i Porsanger. Sommeren 2024 blei det gjort undersøkelser fra fly i utvalgte områder i disse kommunene (Mer om disse undetsøkingene!)

I begge kommunene har det vært stor motstand. Da Kingsrose i juni 2024 holdt folkemøter, var det stor oppslutning, men ingen av dem som tok ordet ønska Kingsrose velkommen. Begge ordførerne møtte opp og sa at Kingsrose var ikke velkommen i deres kommuner. I Guovdageaidnu sa ordføreren også at det ikke var noen i kommunestyret som ønska dem, og ingen kommunestyremedlemmer har i ettertid protestert på dette.

Kingsrose via Sweco

Som de fleste med utbyggingsprosjekter har Kingsrose sørga for å leie inn et konsultentselskap, i dette tilfellet Sweco. Dette er et av de største konsultentselskapa i Norden, og de har vært med på ei rekke gruveprosjekter, bl.a. Nussir i Kvalsund. Ansvarlig for Kingsrose i Sweco er seniorrådgiver Elisabeth Gammelsæter. Hun er tidligere generalsekretær i Norsk Bergindustri og må kunne kalles en av de fremste i Norge i arbeidet for å styrke mineralutvinninga her i landet. Hun er også kjent for sine offensive angrep mot all motstand mot gruveindustri, og hun har skrevet boka *Ikke i mitt nabolag – Hvorfor NIMBY-saker utfordrer det norske demokratiet*.

I korrespondanse og møter med myndighetene er det i stor grad Sweco som representerer Kingsrose. I motsetning til oppdragsgiveren har Sweco god kjennskap til bergverksdrift og til norsk lovgiving og forvaltning. Konsultentselskapet, og særlig Gammelsæter, har et nært forhold til sine partifeller i Næringsdepartementet og Klima- og miljødepartementet, noe som sikkert kommer til nytte i Sweco sitt arbeid for Kingsrose.

Fra engelsk til norsk og samisk

Kingsrose Mining er et australsk selskap med adresse på Jersey, direktør er Fabian Baker, en geolog med utdanning fra Australia og England, som har arbeida i mange land og gruveselskaper før han begynte i Kingsrose i 2021. Han snakker ingen skandinaviske språk og har måttet bruke tolk når han har vært på møter i Norge.

I 2022 oppretta Kingsrose et eget underselskap kalt Kingsrose Norge, og fra januar 2023 blei Isak Berntsen ansatt som direktør. Han er fra Tromsø og har tidligere arbeida bl.a. i Forsvaret og som direktør for byggefirma. Han har ingen utdanning eller erfaring med geologi og gruver. I et intervju med Finnmark Dagblad 19.01.2023 kom han med ei rekke uttalelser som tyder på liten kunnskap om gruvespørsmål, bl.a. at man skulle få et 30% kobberkonsentrat ved knusing og grovsikting, og at kobberet skulle raffineres i Mo i Rana.

På møte i Lakselv 20.01.2023 framheva Isak Berntsen Sverige og Finland som land som dreiv eksemplarisk gruvedrift, i motsetning til f.eks. Afrika og Sør-Amerika. Han anbefalte å besøke gruver i Sverige og Finland. Dersom de enorme dagbrudda og landdeponia i Gällivare og gullgruva i Kittilä med lekkasjer fra stort landdeponi og utskilling av gull med cyanid skal stå som eksempel for hva vi kan vente oss i Norge, vil nok mange betakke seg. Finland har også hatt ei damkatastrofe i Talvivaara som skyldes uforsvarlig drift og begge landa har hatt mye protester og aksjoner mot gruver og gruveplaner.

Det blei etter hvert tydelig at om Kingsrose skulle oppnå "Social licence to operate" i de tre Finnmarkskommunene, måtte de ha folk lokalt med mer gjennomslagskraft. Så i januar 2024 oppretta de ennå et underselskap, denne gang Kingsrose Finnmark. Som direktør for dette fikk man tidligere ordfører i Porsanger, Aina Borch. Om hun heller ikke kunne så mye om gruver, så hadde hun kontaktnettet i orden, både lokalt og i regjeringa. I to måneder hadde man så en direktør for Kingsrose Norge og en annen for Kingsrose Finnmark. Da bakka Berntsen ut. Etter 1 år og 3 måneder i Kingsrose gikk han over til Narvik kommune som teknisk sjef. Da hadde han allerede hatt et godt samarbeid med kommunen der om Kingsrose sine gruveplaner i Ballangen. Aina Borch sin direktørtid skulle heller ikke vare lenge. Etter ti måneder sa hun opp, for å satse på politikken, der hun i mellomtida hadde bytta parti fra Arbeiderpartiet til Nordkalottfolket.

Mens Aina Borch hadde en viss suksess på hjemmebane i Porsanger og overfor sentrale myndigheter, hadde det gått svært dårlig på folkemøtene i Kárášjohka og Guovdageaidnu. Skulle de slå gjennom der, måtte disse kommunene erobres fra innsida. Man trengte en fullt lokal og samisktalende representant. Det fant de i Kjell Magne Grønli, tidligere lensmann og lokalpolitiker. Han er nå varamedlem av kommunestyret for Ap og har vært gruppeleder i kommunestyret. Han har tidligere vist sin interesse for gruvespørsmål ved å kjøpe 2500 aksjer i Nordic Mining, den omstridte gruva som skal dumpe avgang i Førdefjorden.

I presentasjonen av den nye Kingsrose-medarbeideren i Sárgat sto det:

Videre informerer Kingsrose at de vil fokusere enda mer på forståelse og aksept lokalt i Finnmark for ansvarlig mineralleting.

– Et lokalt team, som kjenner lokalbefolkningen, kulturen og miljøet, er nøkkelen til å veilede oss til best mulig beskyttelse og støtte til lokale verdier. God kommunikasjon med lokalsamfunnet er en viktig drivkraft for Kjell Magne, samtidig som han vil gi oss sine innspill for å få en best mulig prosess og et vellykket resultat.

I begynnelsen av desember lanserer så Kingsrose sitt neste framstøt for sosial lisens. De har laga et undervisningsopplegg om geologi som de tilbyr skolene i de tre aktuelle kommunene.

"Respekt for samene"

På Kingsrose si nettside er det en presentasjon av det de kaller Finnmarksprosjektet. Den starter slik:

Kingsrose anerkjenner og viser respekt for samene som urfolk – i fortid, nåtid og fremtid. Vi anerkjenner og viser respekt for samene – i fortid, nåtid og fremtid. Kingsrose respekterer også urfolks rett til selvbestemmelse, utøvelsen av tradisjonell kultur og retten til et sunt økosystem for å opprettholde sin tilknytning til naturen. Dette omfatter vern av jord, biologisk mangfold, vann og luft, samt retten til å bevare kulturgjenstander. Videre anerkjenner vi landets dype betydning for alle mennesker i Finnmark; samisk, norsk og kvensk. Siden februar 2022 har vi engasjert oss proaktivt med lokalsamfunnene, sentrale interessegrupper og samiske rettighetshavere. Vårt fokus har vært å

møte, forstå og utvikle tillitsbaserte relasjoner for å påvirke og skape felles verdi der vi opererer i Finnmark. (<https://www.kingsrose.com/no/hvor-vi-jobber/finnmark-project>)

Samfunnet

Kingsrose respekterer og forstår den store betydningen av vidda for folk i Finnmark. Vi mener det er viktig å samarbeide med lokalsamfunnet for å lytte og lære hvordan området brukes, og la dette veilede vår virksomhet.

Vi mener det er viktig at lokalsamfunnene er med på å utvikle og planlegge utforskningen sammen med oss. Målet er å gi innbyggerne i Finnmark muligheten til å påvirke retningen og verdiskapingen til prosjektene våre.

Når det gjelder urfolk, anerkjenner Kingsrose at fritt, forhåndsinformert samtykke (FPIC) er en rettighet, et prinsipp og en prosess. FPIC er basert på retten til selvbestemmelse, som er et grunnleggende prinsipp for urfolks rettigheter. FPIC innebærer en vedvarende forpliktelse fra alle involverte parter til å delta i mer enn bare engasjement eller dialog. Det er en samarbeidsprosess som søker å forstå ulike perspektiver og tillate en informert beslutning, oppnådd gjennom tradisjonelle beslutningsprosesser.

Mens vi søker å oppnå FPIC når vi jobber med urfolk, anvender vi også tilsvarende prinsipper når vi kommuniserer med det bredere samfunnet. Vi vil kommunisere planene våre før vi utfører arbeidet, søke tilbakemelding og tilpasse planene våre deretter.

Hvordan fungerer så dette i praksis? Så langt kan vi si at de klare meldingene som kom fra Guovdageaidnu og Kárášjohka ikke førte til noen endring i Kingsrose sine ambisjoner i disse kommunene. De har ikke trukket tilbake noen rettigheter, og flyleiteprogrammet blei gjennomført som planlagt.

D. Aurum

I 2024 dukka det opp en helt ny aktør i Guovdageaidnu. På oversikten til Direktoratet for mineralforvaltning kan vi se at et selskap ved navn Aurum Green Energy har erverva seg undersøkingsrett til et område på omlag 110 km², stort sett beliggende på vestsida av den gamle veien mellom Mierojávri og Máze.

Hvem står bak dette selskapet? Dette er det vi så langt har funnet ut:

Aurum Green Energy AS er stifta i 2024 med formål "Mineralutvinning, og virksomhet som står i tilknytning til dette." Det er registrert i Narvik, med daglig leder Barry Stoffell, som også har samme rolle i Aurum Norway AS og Aurum Future Minerals AS. Styreleder i alle tre selskapene er Robin Jensen.

Aurum Norway er stifta i 2023 og eid av Aurum Discovery.

Aurum Future Mineral er stifta i 2024 med formål [Bryting og utvinning av kjemiske mineraler og gjødselsmineraler](#)

Aurum Discovery Ltd. er "a private project generator, headquartered in the EU (Ireland). Our core business is the creation, incubation, and transaction of high-quality, science-led mineral projects in Europe and Africa. Our strategic focus is on Critical Minerals, in particular Li, Ni, Co, Zn, Cu and REEs." I følge nettsida deres har de seks prosjekt, tre i Europa (Norge, Irland og Tsjekkia) og tre i Afrika. Det norske prosjektet skal være etter nikkell, uran og REE.

Aurum Discovery er et søsterselskap av Aurum Exploration, "co-founded by Vaughan Williams and Wilson Robb in May 2002 and is a globally recognized provider of high-quality, cost-effective contract exploration, target generation and exploration management services to international mining and exploration clients with a geographical focus on Africa, Europe and Ireland." Vaughan Williams er fortsatt CEO for Aurum Exploration mens Wilson Robb er i ledelsen for Aurum Discovery.

Aurum Discovery har et team på 6 geologer. CEO er Barry Stoffell, som presenteres slik: *Highly technical, driven professional with extensive experience in the generation and management of exploration projects within both major and junior mining companies. Strong commercial awareness, experience of project appraisal and business development and an extensive track record generating and leading projects in developing countries and challenging environments. Particular expertise in province-scale target generation for Cu (central African copperbelt), nickel, Fe-ore and diamonds. Barry holds a PhD in exploration geochemistry from the Royal School of Mines, Imperial College London"*

Aurum Exploration er et langt større selskap, også med hovedkontor i Irland

Både Aurum Exploration og Aurum Discovery har parallelle selskap eller underselskap i Canada.

Så langt har vi da funnet 7 selskaper i Aurum-familien, som ser ut å ha samme eiere.

Det Aurum kaller sitt norske prosjekt, har den siste tida vokst til noe ganske stort. Aurum er et av selskapa som har aller mest undersøkingsretter i Norge. Aurum Norway har i løpet av 2024 skaffa seg undersøkingsrett til ei mengde prosjekter i Troms, Nordland, Trøndelag, Vestland, Agder og Telemark. Over halvparten av disse har kommet til i november. Aurum Green Energy har i tillegg til rettighetene i Guovdageaidnu rettigheter på Hamarøy i Nordland.

Likevel ser det ikke ut til at selskapet eller søsterselskapene i Norge så langt har noen faste ansatte i Norge. Aurum Green Energy har en innleid geolog, Rune Wilberg, som har forsvart selskapet i debatter i media.

E. Náránašstein alias masikvartsitt

Rett over brua ved Gievdneguoika så jeg smykkesteinen over alle steinene. Nemlig Naranas kvartsitt, som etterspørres over hele verden pga sin særegenhet. Unik grønn og hvit farge i spennende mønster, dannet av kvartsitt. Omtales som det grønne gull. Dette skreiv daværende ordfører i Guovdageaidnu, Klemet Erland Hætta i 2008.

Han er ikke den eneste som har uttalt seg i svært optimistiske vendinger om denne steinen, som i 1992 blei omtalt som *et mange milliarders funn som kan danne basis for nye arbeidsplasser langt inn i neste århundre.*

I grunnfjellet på Finnmarksvidda er det flere områder med kvartsitt av mer eller mindre grønn farge. Fargen skyldes vesentlig oppblanding med det kromholdige glimmermineralet fuchsitt. Steinen er kalla Masi-kvartsitt, eller Naranas-stein, etter fjellet Náránaš, der den først blei funnet.

Det har vært gigantiske forventninger til denne ressursen, men 24 år inn i det «neste århundre» må vi konstatere at den reelle produksjonen, arbeidsplassene og inntekta har blitt langt mindre enn en drømte om. Skadene på naturen er lettere å se.

Disse steinbrudda er ikke av de største gruvene i landet, heller ikke av de mest forurensende. Det som er virkelig stort her er avstanden mellom løfter og realiteter.

Til sammen har minst seks forskjellige selskap forsøkt seg på drift, tre av dem har gått konkurs eller blitt oppkjøpt.

Undersøkingene starta på slutten av 1980-talet ved firmaet AS Prospektering. Dette resulterte i prøvedrift fra 1993, og oppstart av drift på to steder rundt 1998. Siden har det vært svært varierende produksjon, mest av naturstein, men også av pukkstein, grus og sand.

Det er gitt permanent eller foreløpig tillatelse til steinbrudd på fire steder; Náránaš, Gaskabeaivárri, Riebanvárri og Ádjet. De tre første er to–tre mil nord for Guovdageaidnu, på østsida av elva, den siste et par mil sør-vest for Guovdageaidnu. Alle brudda er i reinbeiteområde, og de har derfor bare lov å drive i sommerhalvåret, når det ikke er rein her. Dette gjør at alle arbeidsplassene i drifta blir sesongarbeidsplasser – så lenge det ikke blir gjort noe for å få i gang lokal videreforedling. Og trass i løfte om det gjennom snart 30 år, har ingen sett noe til videreforedlinga.

Náránaš – 20 år på prøve

Kvartsittressursen i fjellet Náránaš blei oppdaga av AS Prospektering i 1986, og det var dette selskapet som først søkte om konsesjon her, i 1990. AS Prospektering, også kjent som Aspro, var starta som prospekteringselskapet til AS Sydvaranger, men blei på den tida overtatt av noen av de tilsatte geologene. Seinere solgte de hele Aspro til Terra Control AS, som i 1998 oppretta selskapet Fuxite AS. Fuxite AS er 95 % eid av Norblock, som er 70 % eid av Terra Control, som igjen er 90 % eid av Bio-Information Technology, Dette er 90 % eid av Industri Engasjement AS. Alle desse selskapa har adresse i Vestfold eller Buskerud. Industri Engasjement AS er 100% eid av Borgny Moen, som da altså gjennom alle desse mellomledda eier mer enn halvparten av Fuxite AS. Mannen hennes, Per-Jon Moen, er adm. dir. i Fuxite og styreleder og/eller direktør i de fleste av de nevnte selskapa. Av de fem selskapa har Terra Control en tilsatt, de andre har offisielt ingen.

Drifta i Náránaš-bruddet har vært sterkt varierende. I 2012 intervjuar Altaposten direktøren: *«Han forteller at selskapet forbereder fremtidig blokkarbeid i bruddet for den unike Máze-kvartsitten. – Vi tjener ikke store penger, selv om vi har holdt på i 10–12 år. Vi har ennå en lang vei å gå, sier en tålmodig Moen.»*

I 2014 opplyste FeFo at det da ikke hadde vært drift de siste åra. Moen sa derimot at det har vært drift heile tida. Til drifta har de leid inn en lokal entreprenør, Kauto Maskin, og de har et par folk i arbeid i sommerhalvåret.

Etter over 20 år med status av prøvedrift blei det endelig i 2013 utarbeidd et utkast til reguleringsplan for området, med sikte på etablering av permanent drift. Hva slags drift som er tenkt kom fram av utkastet til reguleringsplan. Her står det: «Med permanent drift menes

blokksteinsdrift for eksport. ... Store feilfrie blokker og tonnstein skipes til kunder, hovedsakelig i utlandet.» Slik produksjon blir det ikke mange arbeidsplasser av og tidligere løfte om lokal foredling synes å være glømt.

Den første reguleringsplanen var så mangelfull at han blei sendt i retur fra kommunen. Deretter fikk Fuxite utarbeidd eit nytt utkast, men dette blei også avvist og de har derfor heller ikke driftskonsesjon fra Direktoratet for mineralforvaltning.

Pr. 2024 er denne konflikten ennå ikke løst. Der er ingen produksjon og heller ikke gjort noen opprydning.

Riebanvárri – et bomskudd

Mineralutvikling tok det første prøveuttaket på Riebanvárri i 1994 og dreiv kjerneboring for å se på kvaliteten videre nedover. Resultatet var at en vurderte kvaliteten som for dårlig til å satse på, og flytta over til Gaskabeivárri. Riebanvárri var tidligere satt av til mineraluttak i den kommunale arealplanen, men blei tatt ut i 2005. Seinere er bruddet fyllt til med masse.

Gaskabeivárri – konkurs og ansvarsfraskrivning

Det største bruddet ligger på Gaskabeivárri, et par kilometer nord for Náránaš. Dette blei lokalisert av Mineralutvikling AS, eit selskap som hadde tre hovedeiere; Erik Lund (geolog og gründer i Bodø), Einar Sten (entreprenør i Alta) og Robert Hermansen (adm. dir. i Store Norske). På det meste hadde Mineralutvikling 23 tilsatte i 2005. Men etter hvert gikk det dårligere, særlig førte finanskrisa i 2008 til store markedsproblem. Det var kunder som ikke gjorde opp for seg og forhandlere som sa opp kontrakter. I tillegg hadde bedrifta store ekstrautgifter på transport, siden det ennå ikke var bygd veg til bruddet. Resultatet var at Mineralutvikling AS gikk konkurs i 2010, og leverandørene, banken og kommunen tapte omlag 10 millioner kr.

Konkursbuet blei kjøpt opp av Masi Quartzite Granite AS (MQ Granite). MQ Granite hadde da adresse Bodø, og hadde ingen annen aktivitet. Firmaet var 60 % eid av Anleggsdrift Brønn og Energiboring AS, der største aksjonær var Nils Atle Smerthu i Østfold. de andre aksjonærene i MQ Granite var to leger i Bodø. En av eierne i Mineralutvikling AS, Erik Lund, kom tilbake som adm.dir. i MQ Granite.

Både bruksområdet for steinen og markedene har variert. Det meste har blitt brukt til innendørs flis og benkeplater, noe har vært brukt til gravsteiner. Nesten all produksjonen har gått til eksport, i første rekke til Italia og Tyskland. Den første tida blei steinen sendt til Larvik, der Larvik Granite AS, sto for salget videre. Dette firmaet dreiv sjøl utvinning av naturstein, og en kan derfor spørre om det var å regne som en konkurrent på natursteinsmarkedet. I 2010 uttalte markedssjefen deres at Naranas-steinen har for dårlig kvalitet og alt for spesiell farge til at det går an å få solgt han! Seinere blei Larvik Granite kjøpt opp av eit belgisk selskap som sa opp avtalen om å selge Naranas-stein.

Da jeg besøkte bruddet i Gaskabeivárri i august 2014 holdt en litauisk trailer på å laste store steinblokker, så store at det bare gikk tre av dem på traileren. Sjøføren fortalte at han skulle kjøre blokkene til Danmark. I tillegg holdt de på å hogge ut «monolitter» (bautasteiner) for salg til Tyskland og Østerrike. Tilhogginga blei gjort manuelt med hammer og meisel! De fortalte at noe og blei skåret i plater, men likevel må bearbeidingsgraden siest å være ganske liten. I tillegg blir en del stein knust til pukkestein og grus, og denne blir òg eksportert.

MQ Granite har en godkjent reguleringsplan, og etter en del strid godtok til slutt kommunen ei utviding av driftsområdet 2016.

Etter det har det skjedd en endring i eierskap og ledelse. Adm. dir er Nils Atle Smerthu i Østfold og der er også selskapets adresse. Styreleder er Jan Ole Parken i Alta. Aksjekapitalen er 3,8 mill. kr. Siste innlevert regnskap i **2023** viser en omsetning på **NOK 18 480 000**, et driftsresultat på **NOK 3 191 000** og hvor egenkapital var **positiv** med **NOK 2 457 000**. Dette tyder på at selskapet skulle klart å betale den avgiften som de er skyldig til Guovdageaidnu kommune.

Ádjet – Fiasko på fiasko

I lia av fjellet Ádjet, om lag 2 mil sør for Kautokeino sentrum har det i et tiår vært arbeidd med å få i gang utvinning av tilsvarende stein. Her var det lokale folk med tilknytning til reindrifta som hadde initiativet i starten. I 2003 blei selskapet Ailu Fuchsit stifta av Per Aslak A. Logje og Aslak Anders A. Siri, og det blei gjort forsøk på drift fram til 2007. De hadde ikke den beste kompetansen på slik drift, og starten var derfor ganske mislykka. Steinen som blei tatt ut først var ikke den beste, og mye blei i tillegg ødelagt fordi en sprengte i stedet for å sage. I 4 år sto det så stille før en starta opp igjen.

Driver har seinere vært selskapet Arctic Fuchsit AS, som blei stifta i 2011 og har vært leda av Hugo Jørgensen i Oslo. Ailu Fuchsit hadde i 2017 9 % av aksjene i Arctic Fuchsit, resten hadde Trans World Invest, eid av aksjespekulanten Frank Mjøs i Hordaland. Arctic Fuchsit er heleier av Mineralia AS. I 2024 er fortsatt Hugo Jørgensen styreleder og daglig leder, men aksjene i Arctic Fuchsit er overtatt av Skarpsverd Invest AS i Oslo, som også er leda av Hugo Jørgensen. Aksjene her er eid 100% av Hugo Jørgensen. Skarpsverd Invest er også eier av flere turistbedrifter rundt i Nord-Norge og av Mineralia AS. Ailu Fuchsit er nå redusert til en minimal aksjepost på 0,01% av Arctic Fuchsit.

Bedriften ser ut til å ha vært i alvorlige problem. I følge Foretaksregisteret blei det i 2014 gitt varsel om tvangsoppløsning på grunn av manglende revisor. På et par år var det så flere skifter av styreleder. I 2017 var styreleder Bodil Andersen, som da også var styreleder i Áilu Fuchsit og Mineralia og daglig leder og eier i Valiant Invest. Alle disse selskapa går med underskudd ifølge siste tilgjengelige rekneskapstal.

Drifta har vært sporadisk, men en har solgt litt blokk til Italia. Høsten 2014 blei det tatt ut noe blokk for sending som prøve til potensielle kunder. Selskapet opplyste da at de satsa på ordinær drift fra våren 2015. de har reguleringsplan i orden (vedtatt av kommunen 2005), og konsesjonssøknad levert til direktoratet. Målet er å kunne etablere lokal foredling, slik at de tilsette kan ta ut blokk på sommeren og forarbeide denne i vinterhalvåret. Arctic Fuchsit ønsker et samarbeid med de andre brudda om videreforedlingsanlegg, men sier interessen der ikke har vært så stor hittil.

Steinbruddet ligger omlag 7 km fra offentlig veg, og det er bare en traktorveg inn dit. de ønsker å forbedre noko på denne vegen, men ikke bygge veg for offentlig bruk. Da vi besøkte steinbruddet i mars 2017, sto maskiner og brakker som de har gjort i flere år. Ingenting tyda på nylig aktivitet og ledelsen i selskapet har vi ikke klart å få tak i. Folk som har vært der sommeren 2024 kan fortelle at det fortsatt er like mye maskiner, brakker og skrot der, og at det kan være fare for at oljetanker ruster i stykker og olje renner ut i terrenget. Ingen vil ta ansvar for oppryddinga.

Steinbrudd i reinbeiteområde

Sjøl om det ikke er drift når reinen er i området, er det ikke uproblematisk med steinbrudd i reinbeiteområde. Til sammen er laga eller bare kjørt opp omlag 30 km midlertidige eller permanente veger i utmark og fire steinbrudd av varierende størrelse i tidligere ubygde område.

I 2012 blei flere rein drept da de falt ned i Náránaš-bruddet, som ikke var gjerda inn. Fuxite prøvde da å komme seg unna erstatningsansvar, med å hevde at det ikke var dokumentasjon. Både reineierne og Mattilsynet krevde at det blei satt opp gjerde, og Mattilsynet trua med dagsbøter. To år seinere var det satt opp et slags gjerde, som imidlertid ikke er særlig vanskelig å forsere verken for folk eller dyr.

Ved oppstart på Náránaš og Gaskabeivárri fikk reinbeitedistrikt 30B og to berørte siidaar ei lita engangserstatning. Det meste av dette gikk bort i advokatutgifter. I tillegg får den ene siidaen et lite årlig erstatningsbeløp.

Strid i kommunen

I 1992 blei Náránaš avsatt til område for råstoffutvinning i kommuneplanen. Områdestyret for reindriften fremma da innsigelse, som i 1995 blei avvist av Miljøverndepartementet. Ved rullering av arealdelen i 1999 blei det foreslått tre felt for råstoffutvinning; Gaskabeivárri, Náránaš og Riebanvárri. Flyttsamelista foreslo den gang at alle områda blei tatt ut av planen. Dette forslaget fall i kommunestyret, men det blei krevd konsekvensutredning før eventuell utbygging. Ved ny behandling i 2006 ville ikke lenger flertalet i planutvalet kreve konsekvensutredning.

Ved rullering av arealdelen i 2011–12 blei det vedtatt utviding av driftsområdet i Náránaš. Dette gikk reindriften mot, av hensyn til flyttelei og vinterbeite, men kommunen ønskte likevel utviding, og viste til at kommunen har investert mye i infrastruktur.

Sametinget mot og for

Planen for steinbrudd i Náránaš blei behandla av Sametinget første gang i 1990. Dette var den første mineralsaka som Sametinget behandla, og det blei derfor ei viktig prinsippsak. Flertallet på tinget mente at saka hadde både positive og negative sider, og at en ikke kunne ta standpunkt før en hadde fått ei konsekvensutredning. Året etter godtok Sametinget avgrensa prøvedrift for AS Prospektering i Náránaš, mens en gikk mot konsesjon til Mineralutvinning. Da saka så kom opp igjen i 1998, hadde Jordsalgsstyret allerede gitt tillatelse til drift både på Riebanvárri og Náránaš. I Sametinget blei det et viktig prinsippsspørsmål om Hvem som hadde rett å gi slik tillatelse i samiske område. Flertalet på Sametinget meinte Jordsalgskontoret/Statsskog ikke hadde slik rett, og krevde at løyvet blei kjent ulovlig. Et stort mindretall ville derimot gi støtte til utvinningsløyvet og ikke blande de uavklarte rettsforholda opp i dette.

Kravet om konsekvensutredning blei ikke oppfylt. Like fullt gav Sametinget i 2007 Klemet J. K. Hætta 250 000 kr. i næringsstøtte til investeringer i bergverksutstyr. I vedtaket fra Sametinget sitt tilskuddsstyre står det ingen ting om hvor dette utstyret skal brukEs, men Sametinget opplyser at det er brukt for uttak av stein i Náránaš-bruddet etter avtale med AS Fuxite. Med andre ord har Sametinget gitt økonomisk støtte til et tiltak der Sametinget sine egne krav om utredninger ikke er oppfylte.

Veg og bru

Den første tida var det ingen skikkelig veg, og en kjørte da med maskiner i terrenget vel ei mil fra riksvegen ved Gievdneguoika. Allerede på slutten av 1990-talet starta planlegging av ny veg. I 2002 bestemte kommunen at det skulle bygges en kortere veg med bru over elva. Det blei laga en plan med flere alternativ. Sametinget, Riksantikvaren og Landbruksdepartementet la inn innsigelse mot det alternativet kommunen ønskte, fordi vegen ville gå over en av de få gårdene i kommunen med gjenstående gamle og freda hus. Likevel stadfesta Miljøverndepartementet planen i 2003. Vegen blei markedsført med at han skulle sikre 50 arbeidsplasser. Ennå skulle det gå sju år før vegen var på plass. I mellomtida holdt transporten fram på den provisoriske vegen, og sårå i naturen blei større og større. Vegen og brua var kostnadsberekna til 17,4 mill, men blei å koste omlag 5 mill. meir enn planlagt.

Vegprosjektet blei organisert gjennom Naranas veilag, der kommunen, de to selskapa og reinbeitedistriktet deltok. Saka blei til og med tatt opp i spørretimen i Stortinget, der kommunalministeren blei spurt om å ta initiativ til å få vegen finansiert og bygd. Svaret var at departementet ikke hadde middel til å støtte, men overlot det til Innovasjon Norge. Finnmark fylkeskommune har derimot bevilga tilsammen 5,5 mill. kr. til vegen.

Det blei i 2008 inngått en avtale mellom kommunen og de to selskapa. Ikke alle var like begeistra for denne avtala, i kommunestyret stemte representantene fra Flyttsamelista mot. Avtalen

er ganske komplisert og vegen er delt i fem deler med forskjellige eiere og vilkår. Største utgifta var brua. Kommunen skulle legge ut for denne gjennom egne middel og lån, og så skulle selskapa betale dette tilbake over maksimum 25 år med ei avgift på 140 kr. pr. tonn stein som blei frakta ut etter vegen. Avtalen er bygd på en berekna produksjon på 7000 tonn pr. år, om det er liten produksjon skal de minimum betale for 3500 tonn. Om innbetalingene går som planlagt, vil kommunen komme ut i balanse, blir de mindre vil han tape.

Med i avtalen var også at selskapa garanterte for arbeidsplasser i vidareforedling. Innen 30.06.2009 skulle hvert av selskapa ha lagt fram for kommunen «en detaljert plan for etablering av vidareforedlingsarbeidsplasser i kommunen». Noen slik plan har ikke kommet fra noen av selskapa.

Mineralutvikling lova 10 og Fuxite 5 fulltids helårsarbeidsplasser. I avtalen er det inntatt hva som skjer dersom selskapa ikke etablerer desse arbeidsplassene. Da kan kommunen øke vegavgifta inntil det dobbelte, for å bruke disse pengene til næringsutvikling, men kommunen har ikke gjort noe forsøk på å kreve inn dobbelt vegavgift. Derimot har en slitt med å få selskapa å betale grunnavgifta.

Da Mineralutvikling AS i 2010 gikk konkurs, skulle etterfølgeren MQGranite i prinsippet overta pliktene. I juli 2011 blei det meldt at selskapa ikke hadde betalt 450 000 kroner som de var skyldig for året i forvegen. I 2013 var det strid mellom kommunen og Fuxite om innbetaling av penger, og saka endte i retten. Selskapa skal sjøl melde fra hvor mye de transporterer ut, men i slutten av august 2014 hadde kommunen ikke fått noen melding fra noen av selskapa om hva som var kjørt ut det året. Direktør Erik Lund i MQGranite forsvarte dette med at de ikke sendte melding så lenge kommunen ikke hadde behandla planene deres om reguleringsendring så fort som selskapet skulle ønske.

Hvert av selskapa skal betale inn for hvert år. Men både Fuxite og MQGranite betalte sist avgift til kommunen i 2013. MQGranite har fått rekning fra kommunen for de tre siste åra, men i mai 2017 har det ikke kommet inn noen penger fra dem. Når det gjelder Fuxite må kommunen innrømme at de ikke har helt oversikt, men at dette er noe de må ta fatt i.

Revegetering?

Da brua og den nye vegen var kommet på plass, var det ikke lenger bruk for den provisoriske vegen som hadde vært brukt siden drifta starta. Denne skulle derfor først tilbake til naturen, og kommunen tok opp lån på en million kr. for å revegetere vegen. Men så vedtok et knapt flertall i kommunestyret å flytte revegeteringspenger fra Náránaš til bygging av storkjøkken på helsesenteret. Seinere fant en likevel penger til revegetering, og i juni 2006 blei det sendt anbudsinnbyding.

Den såkalla revegeteringa blei gjennomført sommeren og høsten 2011. Det er verken sådd eller planta i vegen, en har satsa på å legge til rette for naturlig revegetering. Tilgangen til vegen er stengt med stein, med traktor skulle det rotast opp i vegbanen slik at frø lettere kunne slå rot. Noen steder har en slepa store torver med fjellbjørk midt ut i vegen, for at de skal sperre for bruk av vegen. I august 2014 var det lite å se til den naturlige revegeteringa. Det var ikke satt opp skilt om at det er forbudt å kjøre på vegen, og sperringa kan ikke ha vært effektiv, for det var det kjørt biler inn så langt det var mulig. Videre derifra var det ferske spor av terrengkjøretøy. Der det var plassert bjørker midt i vegen, hadde en bare svinga utenom disse, slik at i praksis har dette bare gjort vegen breiere og naturskadene større. I ettertid kan en undre seg over om det kanskje likevel hadde vært betre å la denne vegen være åpen som barmarksløype, og ikke forsøkt å sperre løypa. Da hadde en i alle fall unngått at vegen blei breiere og breiere.

Vegen mellom Gaskabeivárri og Riebanvárri er det ikke gjort noko med, da kommunen fremdeles har håp om at det kan bli drift i Riebanvárri. Dette virker litt merkelig sett i lys av at kommunen tidligare har tatt Riebanvárri ut av området for bergverk i arealplanen.

Arbeidsplassene blei vekk

Det har vært store planer og mange løfter om hvor mye arbeidsplasser som skulle komme ut av satsinga på denne steinen. Så langt kan en ikke si det har svart til forventningene. Fordi det er drift bare omlag halve året, er her ingen helårlege arbeidsplasser. Drømmen om lokal vidareforedling har

det trass alle løfte ikke blitt noe av. Mens vegen og brua var under bygging, stansa drifta i Náránaš-bruddet, og bruddet i Gaskabeaivárri var ramma av konkurs og restrukturering. I 2011 hadde MQGranite fem mann i arbeid, alle unntatt sjefen var fra Guovdageaidnu, og i tillegg sysselsatte de en lokal entreprenør. Det blei da lova at i løpet av fem år skal det være ti i arbeid på heltid. Etter at vel tre år var gått var resultatet pr. august 2014 fire i arbeid i Gaskabeaivárri, derav to fra Guovdageaidnu kommune. I Náránaš-bruddet hadde en leid inn et lokalt anleggssfirma, som da hadde en tilsett i arbeid med å kjøre knuseverk.

Framtid for Náránaš-steinen?

Det kan virke noe overdrevet når NGU har vurdert denne steinen som så viktig at de har tatt den med på lista over mineralressurser av nasjonal betydning. Náránaš-steinen er likevel en ressurs, som om den blir fornuftig utnytta, kan gi arbeidsplasser og inntekter til Guovdageaidnu over mange år. Selskapa som driver brudda mener det er ressurser for minst hundre års drift. Etter 25 år er status omlag fem halvårslige arbeidsplasser, eller knappe tre årsverk, derav to for innbyggere i Kautokeino kommune. Kommunen får ingen skatteinntekter av drifta, det eneste de kan håpe på er inntektsskatt fra noen av dem som arbeider der, og at avgifta på bruken av vegen med tida vil dekke mesteparten av de utgiftene kommunen har hatt på vegbygginga.

Sjøl om vegen nå er på plass, må en si at drifta går for seg under ganske primitive forhold. Ingen av brudda har strømforsyning, de må basere seg på dieselaggregat. Ingen av brudda har noe mer bygg enn brakker, og det er ingen steder der en kan arbeide innendørs. Skal det bli noen grad av lokal videreføring må en nok gjøre atskillige investeringer.

I dag virkar det som all utvikling har stoppa opp, og aktiviteten er på et minimum. Da driftsplanene var til debatt i kommunen i 2012, blei det uttalt fra kommuneadministrasjonen: *«Erfaringene med allerede etablert natursteindrif (Gaskabeaivárri), viser dessuten at natursteindriften ikke har generert veldig mange lokale arbeidsplasser. Det er heller ikke etablert lokal videreføring av stein, slik som forespeilet. Det er derfor legitimt å stille spørsmål om å tillate natursteindrif i området er verdt prisen reindriften må betale i forhold til tapt beiteareal og driftsforstyrrelser.»*

Det er ennå ikke avklart hvor mye kommunen vil tape, men vi kan trygt si at kommunen si satsing på brua og vegen har bidratt til de økonomiske problema i kommunen. I 2013 uttalte rådmann Mikkel Ailo Gaup at *«i etterpåklokskapens tid, så ser man at det ikke var riktig å bygge broen og veien. Man skulle ha beholdt den gamle traseen og kostnadene hadde da vært lave.»*

En kan trygt konkludere at resultatene ligger langt fra forventningene. Det er fremdeles ganske dårlig forhold mellom kommunen og selskapa, og det er ikke umulig at tvister mellom dem kan havne i rettsapparatet. Sett fra lokalsamfunnet er det all grunn til å spørre: Var det verdt det?